

3. Komisjonide täiendavad valimised.

bane (põl).

4. Kasutaotlevate seltside ja ühingute liitude seadus — V. Hasselblatt'i ettepanek.

Nähtava enamusega valitakse kriminaalseadustiku komisjoni J. Tee-
mandi asemele H. Re-

V. Hasselblatt'i (sks) ettepanekul otsustatakse nähtava enamusega anda seaduseelno üldkomisjoni.

5. Läbirääkimised A. Mõtus'e erakorralise teadaande puhul võõrkeelte õpetuse korraldamise üle koolides.

H. Martinson (tp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kui mina omalajal selle ilmsüütu küsimise keelte kohta esitasin, ei võinud ma uneski näha, et see asi niisuguri laineid hakkab lööma, et valitsuse mehed ise vastamisi üks-

teise määrusi hakkavad tühjaks tegema, isegi surnud haridusministrite seletused tuuakse ette, aga isegi need ei ole selgust asjasse jõudnud tuua. Pärnis Paabeli segadus!

Kumb küll kangem ja meile kasulik, kas Saksa või Inglise keel, selle üle on arvamised, nagu ministrite seletustest näha, juba algusest lahku läinud, ja iga määruste väljaandja on oma isiklike tunnete ja võibolla ka välispoliitiliste orientatsioonide järgi käinud.

Et mina nüüd kogemata asja algataja olin, siis pean öieti oma kohuseks ka paar sõna öelda selle kohta, missugune võõrkeel meie keskmisele kodanikule, meie töötavale kihile kõige kasulik. Mina ei lähe sealjuures välja rahvusriiklikust seisukohast, vaid vaatan asjale puhtpraktilisest küljest.

Meie riigi väiksust ja rahvaarvu vähesust arvesse võttes on igale selge, et meil üksi Eesti keeles keegi kõrgemat haridust omandada ei saa; selleks on tingimata vaja vähemalt üks võõrkeel selgeks õppida. Suure rahva keel muidugi, sest mõne vähema naaberriigi keele õppimisest ei oleks meil kõrgema hariduse omandamiseks nimetamisväärt kasu.

Euroopa keeltest tuleks meil kõne alla kõigepealt neli keelt ja need oleksid: Vene, Saksa, Inglise ja Prantsuse keel. Aasiast Hiina keele, mida härra Riigivanem heaks arvas vahelhüüdega härra Tõnisson'ile soovitada, jätame vast välja.

Missugune neist neljast suurkeelest meie keskmisele kodanikule praktiliselt kõige kasulik on õppimiseks, selle üle öieti ei tohikski suuri lahkavamisid olla, sest asi on enam kui selge. Eelkõneleja, härra Tõnisson'i arvamise, — et meie keeleküsimuses silmapilgu-

seisukohaga ei arvesta, vaid kainelt tulevikule mõeldes asja otsustame — sellega olen täiesti päri. Muudes asjades pean aga temale vastu rääkima, seal lähevad meie arvamised lahku. See on ka iseenesestki mõistetav, sest härra Tõnisson rääkis rahvuslikust seisukohast välja minnes, nagu see ainult temale omane, unustas sealjuures praktilise külje ja eksis viimaks, pärast seda, kui ta Saksa keelele omajagu kiidulaulu oli laulnud, Inglise keelt kõnelevate rahvaste hulka, mida ta aga meile kui tuleviku keelt soojalt küllalt ei jõudnud soovitada. Mina ei ole eluaeg ka oma kodu ahju taga istunud, ei ole küll jõudnud endale kõrgemat, nõndanimetatud akadeemilist haridust omandada, aga seevastu olen käsitöölisena 14 riigis tööd teinud ja tean siis küll ka öelda, missugune keel meie töödtegevale rahvale kõige kasulik on, ilma et sealjuures rahvuslikke põhihelisid arvesse võetaks. Omalajal, kui Eesti veel Vene riigi osa oli, kuulsime sagedasti keelte kohta ütlust: Vene keelt peab mõistma — see on riigikeel, Saksa keelt vaja õppida — see on meie haritlaste ja käsitöölise keel, Inglise keel on tarvilik kaubandusetege-
lastele ja Prantsuse keel salongilõvidele.

Need sel ajal pool nalja näol öeldud avaldused ei ole ka praegu, mil Eesti iseseisev riik, midagi oma tõelikkusest kaotanud. Hea on ju, kui kõik need neli suurt keelt mõistetakse; aga et see harilikul surelikul üle jõu käib, siis peame nende nelja keele hulgast endale selle kõige kasulikuma välja otsima.

Prantsuse kui salongikeele jätame kohe kõrvale, sest salongikultust pole meie väikerahval vaja arendada, (J. Laidoner, põl: Kas Teie arvate, et prantslased ainult salongis töötavad?) ja väga suuri diplomaatilisi sekeldusi pole meie kodanikkude suuremal hulgal ka lahendada, et meie hakkaksime seda koolides õpetama. (J. Laidoner, põl: Nad on väga töökas rahvas.) Aga nii on öeldud. (J. Laidoner, põl: No vot, on öeldud! Ainult rumalad inimesed ütlevad seda.) Pealegi härra Tõnisson'i ütluse järgi on Inglise keel diplomaatia keelena jõudnud Prantsuse keele tõrjuda peaaegu teisele kohale.

Teine on Vene keel. Et see meil enam riigikeel ei ole, — oleme ju iseseisvad —, siis ei pea meie seda ka enam sunduslikult õppima. Iseasi on, kas meie seda tahame ja kas meile seda vaja on.

Härra Tõnisson'i arvates olevat Vene keele väljajätmine meie koolide õppekavast tingimata tarvilik olnud „vastukihytina Vene mõjule“. Võibolla! Kas see rahvuse tuhinast tehtud otsus meile kasulik oli, selle üle võib vaielda. Kuid selle juurde tulen pärast tagasi.

Jääb järele veel kaks keelt — Saksa ja Englise keel, mille esikohale seadmise ümber meil praegu lahingut lüüakse.

Mõlemal keelel on ju oma head küljed, mõlemad on tähtsad, ja et Englise keelega kaugemale reisida võib, seda ei hakka vist keegi salgama. Ka kaubanduseilmas on Englise keelel suurem tähtsus, kui Saksa keelel. Aga kas nende väheste väljarändajate pärast, kes Ameerikasse, Austraaliasse või isegi Indiasse välja jõuavad rännata, peame meie oma rahvakoolis kõiki lapsi hakkama vaevama. Inglismaaga kaubavahetuses on ikka ka üksikud kaupmehed, ja selle jaoks pole seda keelt ka vaja kõigile peale sundida. Tegelikus igapäevases elus pole meil üldse inglastega kokkupuutumist. Meie kaugelt suurem hulk inimesi ei teagi, mis karva inglane on, veel vähem tarvidust on selle keele järele. Mina oma rännakutel töölisena, küll ainult Euroopas, ei ole kordagi veel Englise keele mittemõistmise all kannatanud, välja arvatud muidugi Inglismaal. Ka Skandinaavias, mille härra Tõnisson näiteks ette tõi, olen mina lihtsate käsitöölise seas enam Saksa kui Englise keele mõistjaid leidnud, (J. Lehtman, as: Teie oskate ju Rootsi keelt.) Norra välja arvatud, sest seal on merele sõitvate meeste hulgas küll enam Englise kui Saksa keel levinud.

Rootsis on ka praegu tööliste hulgas Saksa keele mõistjaid enam kui Englise keele mõistjaid. Taanis on samuti Saksa keele mõistjaid enam. Üldse ei või Skandinaaviat meie oludega võrrelda. Skandinaavia algkoolides ühtki võõrkeelt ei õpita. Ainult keskkoolides, seal, kus kõrgemat haridust tahetakse omandada, õpitakse Englise, Saksa ja Prantsuse keelt. Haritlaste ringkonnas ja „kuninglikus seltskonnas“, kellega härra Tõnisson'il seal kokkupuutumist oli, võib lugu teine olla. Seda ma ei tea ja selle vastu ma ei vaidle. Aga et meil lootuse järgi kuningatega vähe kokkupuutumisi tuleb, siis pole meie lihtrahval seda keelt selleks nii hädasti vaja.

Et see meie kaubandusetegelastele vaja, seda ei hakka keegi salgama, aga need vähesed võivad seda väga hästi erateel õppida.

Koguni teine lugu on Saksa keelega. Et meil saksasoost mõisnikkude kohta häid mälestusi ei ole, see ei tohi meid veel Saksa keele vastu vaenulikuks teha. Praegusel silmapilgul, kus meil Saksa keele mõistjate arv kaugelt suurem Englise keele mõistjate arvust, õpetajaid ja kõiksugu kirjandust palju kergemini kättesaadaval, kus meil Saksamaaga palju enam otsekohest kokkupuutumist, praegusel silmapilgul on Saksa keele õpetamine esimese võõrkeelena meie rahvakoolides praktilisest seisukohast vaadates meie keskmisele koda-

nikule igapäevases elus kaugelt tarvilikum kui Englise keel, (A. Mõttus, tõe: Aga kuidas Teie tahate siis mõnekümne aasta pärast talitada?) niisama ka neile, kes kõrgemat haridust tahavad saada, oleks suureks takistuseks seda Englise keelele üle viia.

Mis aga tulevikku puutub, siis olen ma koguni isearvamisel. On olemas üks säärane kõnekään, mida maal tarvitatakse: „Üks armastab ema, teine tütar ja kolmas ütleb: ei taha neid kuradeid kumbagi.“ Siin on lugu niisama. Englise keel on hea, Saksa keel veel parem, aga tuleviku võõrkeeleks meie rahvakoolides ei kõlba need kumbki. Väikerahva võõrkeeleks peab tahes või tahtmata olema selle suurrahva keel, kes meile kõige lähemal ja kellega meil kõige enam kokkupuutumist. Ja see on kahtlemata Venemaa.

Härra Tõnisson ütles küll, et Vene keele väljajätmine meie rahvakoolist ei olnud sel korral väärsamm, see olevat tingitud olnud Vene mõju alt vabastamiseks, olevat olnud vastukihvtiks Vene mõjule. Aga kas selle vastukihvti otsimisega, „laps ühes pesuveega välja ei saanud visatud“? Selle üle tuleb mõelda. Mina isiklikult ei ole Vene keele sõber, ei ole jõudnud või tahtnud seda keelt mitmeteistkümne aasta jooksul, mis seal maal elasin, selgeks õppida; aga pean tahes või tahtmata tunnistama, et meil, väikesel Eesti rahval, kõige tähtsam võõrkeel õppimiseks ikkagi Vene keel on.

Vene keelt rääkiva rahva maa-ala on päratu suur, selles keeles kirjandust ei saa eitada, ja Venemaa oli enne maaks, kus meie rahva suur hulk inimesi endale tasuva teenistuse leidis, ja selleks jääb ka tulevikus. Venemaaga puutuvad meie piirid otsekohe kokku ja ega see piir igavesti kinni jää. Varem või hiljem muutub see jälle maaks, kust meie liigne tööjõud endale ülalpidamist peab otsima, ja selleks peame juba aegsasti ettevalmistusi tegema hakka-ma, seda keelt õppides, mille tundmine noorema põlve keskel enam kahjuks kuigi suur ei ole. Neid tulevikutingimusi arvesse võttes oli Vene keele väljajätmine meie rahvakoolist tööliste seisukohast välja minnes täielik väärsamm, mis tingitud pimedast rahvuslikust vihatuhinast. Ja ma arvan, et ei pruugi kuigi suur prohvet olla seda ette kuulutades, et kümne või hiljem viieteistkümne aasta pärast meil ühtki vaidlust enam selle üle ei ole, kumb keel, kas Englise või Saksa keel, meil esimesel kohal peaks olema, sest siis on juba esimese koha rahvakoolides omanud Vene keel.

Võibolla ka veel ennem, sest tahes või tahtmata peame sinna poole minema. (A. Mõttus, tõe: Ah, et iseseisvat Eestit ei oleks! — J. Laidoner, põl: Halb prohvet. — J. Sepp, mo: Vaadake, mis tegi

Soomemaa, kui ta veel Venemaaga ühendatud oli.) Sellega ei pruugi meie veel oma iseseisvust kaotada, sest Eesti keel on meil ikkagi õppekeeleks, ja Vene keel peab üks õppeaine olema.

A. Mõttus (töer): Lugupeetud Riigikogu liikmed. Minu erakorralises teadaandes peatusin ma võõrkeelte õpetamise korraldamise kronoloogilise külje juures ainult niipalju, kuipalju see tarvis oli selleks, et anda pilti selle küsimuse arenemise käigust ministeeriumis. Härra haridusminister, vastates minu erakorralisele teadaandele, on aga pidanud eriti tähtsaks peatuda pikemalt selle kronoloogilise osa juures ja ette tuua üksikasju, mis nii mõneski suhtes, eriti ministeeriumi üksikute korralduste asjus kui ka mitmesuguste tõlgitsemiste näol siiski tarvilikuks teevad, veel selle osa juures peatuda. Ma märkisin erakorralises teadaandes sellest osast ainult need momendid, mis olid olnud ministeeriumis nii-öelda pöördepunktideks, see tähendab momentideks, kus on suund muudetud ja põhimõtteid murtud, ja arvasin, et sellest on küllalt. Kuid nüüd härra haridusministri esinemise järele on tarvis, et siiski natuke lähemalt peatun ühe või teise asjaolu juures. Härra minister ütleb, — ja seal lähevad selle ajani meie arvamised ühte — et kuni härra Veiderman'i korralduseni ei ole olnud mingit murrangut, vaid see on sündinud härra Veiderman'i ajal. Siin on nähtavasti tegemist kas teadmatususe või eksimisega. (Haridusminister L. Johanson: Kas ma ütlesin „murrang“?) Ei, mitte murrang, vaid et Saksa keele asetamine koolides sündis härra Veiderman'i ajal, ja ütlete, et minu oletus, et see ehk sündis härra Bauer'i ajal, ei ole õige. (Haridusminister L. Johanson: Ega mina ei öelnud, et härra Veiderman murrangu tegi.) Ma näitan teile, kuidas asjaolud tõepoolest on. Härra minister on millegipärast jätnud nimetamata ühe haridusministeeriumi korralduse, mis ilmus Riigi Teatajas 1922. a. nr. 84/85 ja kannab härra Bauer'i ja kooliosakonna juhataja härra Ollik'u allkirju. Selle korralduse § 2. ütleb: „Tunnikava tarvitamise juures tuleb silmas pidada a) Eesti õppekeelele koolides õpetatakse endiselt 5. ja 6. õppeaastal esimese võõrkeelena Inglise või Vene keelt, selle järgi, missugust neist keeltest 1921./22. õppeaastal 4. ja 5. klassis esimese võõrkeelena õpetati, kuna 3. ja 4. õppeaastal Saksa keelt esimese võõrkeelena tuleb õpetada; teiseks võõrkeeleks 5. ja 6. klassis 1922./23. õppeaastal jääb endiselt Saksa keel.“ Lõppparagrahv selles korralduses ütleb, et selle korralduse maksmapanemisega kaotavad oma

maksvuse endised sellekohased korraldused. Siin on ometi selge, et siin on sündinud see murrang, ja Saksa keele asetamine esimesele kohale on sündinud selle murranguga.

Nüüd aga, mida on teinud härra Veiderman? Siin on määrus, millest eriti välja tõstis härra haridusminister, et algkoolides võib õpetada ainult ühte võõrkeelt, kuna teine määrus ütleb punkt 1. lit. d: Saksa õppekeelele koolides on esimeseks võõrkeeleks Eesti keel, teiseks Inglise keel. Kui aga Inglise keelt õpetatakse, siis jääb ära teise keele õpetamine 6. klassis 1923./24. kooliaastast. Sellest on selge, et härra Veiderman'i korraldus oli loogiliseks järeltuleks sellele, sest kui Saksa keel oli pandud 3. ja 4. õppeaastal esimesele kohale, siis pidi härra Veiderman kas minema tagasi või edasi. Ja ta läks edasi, aga murrangut ei olnud, ja seda ma just oma erakorralises teadaandes märkisingi.

Nüüd aga, lugupeetud Riigikogu liikmed, on selle asjaolu juures iseäranis tähtis, et need seisukohad ja küsimused, mis tolleaegsel haridusministril olid, on olnud käsitlemisel Riigikogu hariduskomisjonis, kui arutamisel oli Avalikkude keskkoolide seadus. Muu seas on see kõik märgitud hariduskomisjoni vastavates protokollides. Härra haridusminister vastas minule üldkoosoleku väidetega, kuid mina tõin ette hariduskomisjoni väited. Meie teame, et hariduskomisjoni protokollid aitavad selgitada seda, mis pärast sündis üldkoosolekul. Kes on jälginud seaduseandlikku tööd, see teab, et põhjalik ja sisuline töö tehakse ikkagi komisjonides, kuna üldkoosolekul teinekord sisuliselt sõna ei võetagi. Kui hariduskomisjoni protokolle selles asjas jälgida, siis võib märkida, et hariduskomisjonis puudus esialgu ministeeriumi esindaja Avalikkude keskkoolide seaduse arutamisel, sest haridusministeerium tõrkus oma esindajat sinna saatmast. Ka väärrib tähelepanu see seisukoht, mis haridusministeeriumil töö kohta oli. Haridusminister tegi ettepaneku, et aruandjaks valida mitte see isik, kes komisjoni poolt oli määratud, vaid pani ette ühe teise, kes haridusministri arvates oleks võinud küsimuse erapooletult lahendada. See ettepanek kutsus protesti esile, ning komisjon jäi oma otsuse juurde. Vaadake, lugupeetud Riigikogu liikmed, see kõik selgitab vahekorda, mis sel korral oli. Pean tähendama, et see lugu esile kutsus ka mõnesuguse ümberkorraldamise ministeeriumis: kõrvaldati terve rida inimesi ning asendati uutega, kellest oli loota, et nad on rohkem „erapooletud“ küsimuse otsustamises.

Mina isiklikult ei pane suurt rõhku sellele kronoloogilisele osale, kuid pean siiski tarvilikuks seda paari sõnaga puudutada. Mis

puutub üldkoosolekul Avalikkude keskkoolide seaduse arutamisse võõrkeele vastuvõtmise kohta, siis on siin väga iseloomulik asjaolu: haridusministrilt oli ettepanek, et jätta täiesti lahtiseks, missugune võõrkeel koolidesse võetakse, ja oli ainult ettepanek, et võtta kaks võõrkeelt, põhjendades, et raskust tekitab võõrkeelte järjekord. Kuid Riigikogu võttis vastu paragrahvi nii, et avalikkusesse keskkoolidesse otsustatakse võtta kaks võõrkeelt, seal hulgas Inglise, Prantsuse või Saksa keel. Nii et seaduses ei olnud määratud, missugune keel esimesel kohal peab olema. Kuid, lugupeetud Riigikogu liikmed, meie oleme õppinud järjestama ikkagi õigetpidi ja mitte juudi moodi tagurpidi, ning esimeses järjekorras on seaduses öeldud Inglise keel. See on osa sellest ajaloost ja jääb ka sinna. Mina olen seda ainult mööda minnes puudutanud ja sellel ei ole ka olulist tähtsust. Oli nii või teisiti, kuid oleme harjunud lugema ikka nii, nagu kirjutatud, järjekorras, mitte aga vastupidi ega keskelt välja tõstes. (O. Gustavson, stp: Selle loogika järgi on siis esimene võõrkeel Inglise keel, teine — Prantsuse keel ja kolmas Saksa keel. — J. Piiskar, stp: Seda ei ole keegi inimene mõelnud Riigikogus. — L. Raudkepp, krst: Kas ei olnud tähestiku järjekorras?) Ega ma seda ei rõhutanudki ja ütlesin juba, et ei pane suurt rõhku kronoloogilisele osale. Olen sellepärast ette toonud, et see tarvilikuks on saanud. Kui arvesse võtta meeoleolu, mis komisjonis oli, lugege neid protokolle. (O. Gustavson, stp: Need meeoleolud olid sootu teistel põhjustel.) Selle paragrahvi juures on ka vaieldud... (O. Gustavson, stp: Need olid eksministri ja tolle-aegse ministri vahekorrad.) seal on vaieldud selle küsimuse juures väga palavasti, (L. Raudkepp, krst: Siis oli üldse palju meeoleolu.) nii et pinevad vahekorrad on olnud enne kui ka pärast.

Nüüd arvan, et meie selle kronoloogilise osa vaatlemise võime päris rahulikult lõpetada. Olen selle ette kandnud seepärast, et see on tükike küsimuse arenemise ajaloost, ja nüüd võib see ka rahulikult jääda.

Nüüd läheksime nende korralduste juurde, mis aset leidnud eelmise valitsuse ajal, ja püüame seal leida seda, mis ehk rohkem selgust aitab sellesse küsimusse tuua, mis õieti praegu päevakorral on, ja mille ümber vaidlused käivad. Võib kõigepealt kerkida küsimus, mis põhjustel eelmine valitsus tõstis võõrkeelte määramise suuna uuesti üles, miks ei võinud rahulikult jääda nii, nagu härra minister siin toonitanud, 1923. aastast maksva korra juurde. Lugupeetud Riigikogu liikmed!

Mina oma erakorralises teadaandes ütlesin, et juba valitsuse tegevuse alul kerkis üles küsimus ja tarvidus algkoolidele uute õppekavade andmiseks ja ühenduses sellega keskkoolidele uute õppekavade ettevalmistamine. Kellelgi ei ole kahtlust sellejuures, et need küsimused on suured ja mahutavad endasse võõrkeelte küsimuse, ja et seejuures pidi tahes või tahtmata üles tõusma võõrkeelte küsimus kõiges oma suuruses ja ulatuses. Algkoolidele uute õppekavade andmine oli mööda pääsematu. Siin olid ajutised õppekavad, mille puudustele sagedasti tähelepanu oli juhitud, ja juba aastaid oli eeltöid selleks tehtud, et algkoolidele uued õppekavad anda. See töö tuli nüüd lõpule viia, õppekavad kinnitada ja maksma panna. Nüüd, arutades sealjuures võõrkeelte küsimust — sest oli loomulik, et see võõrkeel, mis jääb algkooli, ühtlasekooli põhimõtteid silmas pidades peaks esimeseks võõrkeeleks olema keskkoolis — tekitas see küsimus loomulikult palju kaalumisi ja läbirääkimisi mitmesuguste ringkondade vahel. (L. Raudkepp, krst: Selles see viga oligi!) Nüüd härra minister tähendas, et ülikooli ringkonnad on saatnud vastuse. See oli aga hoopis teiste küsimuste puhul, mis puudutasid üldist ettevalmistust keskkoolis. Mina ei räägi sellest, kas ülikooli ringkonnad pooldavad või ei poolda Inglise keelt, vaid räägin sellest, et mina pidasin läbirääkimisi mitmesuguste ringkondadega üldse. Ülikooli arvamine oli enne kui ka pärast teada: Ülikool on asunud seisukohale, tema ei otsusta seda küsimust, tema ei ütle, mis peab põhimõttelikult esimese võõrkeelena olema, vaid ütleb, andke keskkoolidest niisuguseid inimesi, kes keskkooli lõpetades vähemalt üht võõrkeelt korralikult oskavad, ja see on ka õige ülikooli seisukoht. Ma ütlen enam, see seisukoht peaks olema ka meie õpetajaskonnal, sest põhimõtte otsustamine ei allu neile, vaid nad võivad arutada, kuidas seda õpetada ja kuidas seda korraldada, aga põhimõtte määramine peaks olema, ja minu arusaamine oli, et seda peaks tegema Vabariigi Valitsus, aga nagu näha, ei ole ka need otsused küllalt kindlad, ja põhimõtte tuleb mujal kindlaks määrata.

Saades andmeid ja asudes algkoolide õppekavade revideerimisele, arutati need küsimused vastavates toimkondades põhjalikult läbi, ja kui teie, härrad Riigikogu liikmed, teile on ka need kavad igale rühmale kätte saadetud, ja ma usun ka härra minister on võimaluse leidnud nendega vahepeal tutvuneda, kui teie need lahti lõote, siis leiate, et siin on kaks põhjalikku lahkuminekut endiste õppekavadega, eriti võõrkeelte asjas. Ja millised on need lahkuminekud? Esiteks, võõrkeeled algavad

mitte, nagu enne, kolmandast õppeaastast, vaid viiendast õppeaastast. Teine lahkuminek, mis oluliselt väga tähtis, on see, et kui teie lahti lööte need õppekavad, siis leiate, et viiendal õppeaastal võõrkeel ja klambrites Inglise või Saksa keel. Kui nüüd tahetakse tulla ja öelda, et see järjestamine ei ole muud, kui ainult tähestiku järgi, siis ma pean ütleva, et need inimesed, kes neid õppekavu kinnitanud, seda järjestiku suhtes mõelnud ei ole, vaid on mõelnud, et Inglise keel tuleb esimesele kohale. (O. Gustavson'i, stp vahelhüüe.) Kannatage natuke, ma tulen ka selle juurde. Seega on jäetud Saksa keel üleminekuajaks. Minu arvates ei tehtaks hästi, kui tahetakse seda üle öö läbi viia, vaid seda tuleks teha vastavalt sellele, kuidas suudame ette valmistada õppejõude ja varustada koole õppeabinõudega.

Kui teie vaatate õppekavade seletuste osa, siis leiate seal sedasama. Vaadake, seletuses on kõik aeg kõneldud Inglise keelest ja ainult mööda minnes Saksa keelest. Nii et see oli sel korral päris selge. Õppekavad, enne kui need lõplikult kinnitati, olid arutamisel koolinõunikkude päeval. Võõrkeelte asjas seal ei võetud sõna, vaid vaieldi ainult kõlbluseõpetuse üle. Ja nii on õppekavad käesoleva õppeaasta alul maksma hakanud. Nüüd on vististi arusaadav, millest olid tingitud need haridusministeeriumi ringkirjad seminaridele ja kohalikkudele koolivalitsustele. See oli loogiline järeldus sellest seisukohast, mis võeti algkooli õppekavade juures. Ja kui oli põhimõttelikult võetud seisukoht, et algkoolis jääb esimeseks keeleks Inglise keel, mis ka loomulikult keskkoolides esimesele kohale tuli, siis eeskätt hakati vaatama, et vastavad õppejõud ettevalmistamist leiaksid. Haridusminister arvab, et üks seminar on väga kriitiliselt sellele ringkirjale vaadanud, ma tean, see on Tartu seminar, aga härra haridusministril peaks teada olema, et hoolimata sellest ka seal esimeses klassis tundide arv on suurenenud Saksa keele tundide arvel. Mis aga puutub teistesse seminaridesse, siis on seal veel palju kaugeemale mindud. Seal on kõigis klassides Inglise keele tundide arvu Saksa keele tundide arvel suurendatud, ja Võru seminaris on Inglise keel esimesele kohale paigutatud. Direktor Käis oli nende õppekavade peaautor, tema teadis kõige paremini seda, kuidas see oli mõeldud ja kuidas tuleb teostada õpetajate ettevalmistust. Ja seal on ka Inglise keel läbi viidud.

Mis puutub neisse ringkirjadesse, mis koolivalitsustele saadeti, et koolivalitsused ei ole neid teostada saanud, siis oli see ette näha, sest aeg oli hiline, ringkiri läks juuli alul välja, aga kui siiski on võimalik olnud, et kaheskolmes koolis Pärnumaal on Inglise keel esi-

mesele kohale tõstetud, siis näitab see seda, et järk-järguline teostamine võimalik on, ja see tõendab veel seda, et need väited, mis vastaste poolt ette tuuakse, nagu ei lubaks õppejõudude puudus seda kava teostada, need väited ei pea paika seepärast, et kui meie esimesel aastal kolmes-neljas koolis suudame seda teha, siis on see väga hea tundemärk, mis näitab, et kui see nii edasi läheb, et siis 10 aasta pärast asi sootud teine välja näeb. (J. Vain, stp: Aga kas see on Inglise keel?) Mina tean ainult üht, et meie küll vaielda võime selle üle, kas on see Saksa keel, mida praegu õpetatakse, või mitte, aga Inglise keele juures niisugust võimalust ei või tekkida. Kes vähegi neid keeli tunneb, see peab ütleva, et lugu on nõnda. (J. Vain, stp: Kõla on hoopis võõras.)

Pärast seda, kui need ringkirjad välja läksid, nagu ma juba oma erakorralises teadaandes tähendasin, võttis ajakirjandus selles asjas sõna, nõnda et ka need väited, nagu oleks siin midagi sündinud salaja, või nagu ei oleks seda asja teatud, need ei ole õiged. Sellest on räägitud, ja kui eelmisel koosolekul vahele hüüti, miks ei tulnud valitsus Riigikogusse, siis meil ei ole seni niisugust kommet olnud, et valitsus ise tuleks Riigikogusse. Kui Riigikogu liikmed leidsid siit õppekavadest, et Inglise keel on pandud esimesele kohale, ja kui nad ajakirjandusest lugesid, et ringkirjad välja saadeti, siis nad oleksid võinud tulla arupärimisega või küsimisega, ja mul oleks palju lihtsam olnud vastata sel puhul, kui nüüd kaudselt seda tegema pean ühe küsimise ja sellele vastamise puhul Riigikogus. Mul on see palju raskem, kui see teises olukorras oleks olnud. Mina ei ole selles aga süüdi ja ei saa sinna midagi parata.

Mis puutub sellesse Vabariigi Valitsuse otsusesse ja selle otsuse juurde kuuluvatesse lisadesse, siis, härrad Riigikogu liikmed ja härra haridusminister, oli ometi olukord säärane, et kui siit vahele hüüti, et valitsus teinud selle otsuse kolm nädalat pärast seda, kui talle umbusaldust avaldati, siis juba 2. novembril tehti põhimõttelik otsus, ja nagu teie kuulsite, ei saanud ka neid ringkirju välja saata ega algkooli õppekavade juures põhimõttelikku seisukohta võtta enne, kui valitsus ei olnud seda informatsiooni korras kaalunud ja oma seisukohta avaldanud. Ei ole küll tarvilik, et valitsus seda otsustaks, aga mina arvasin, et see kontinuiteedi ja küsimuse tähtsuse pärast tarvilik on, et valitsus seda teeks, kuigi ministeerium seda oleks võinud ise teha. Nüüd, 2. novembril tegi valitsus tarviliku otsuse, see otsus oli haridusministeeriumis, sellel oli minu resolutsioon, härra direktor Ollik'ul ühes teiste

härredega kokku seada kava. Nüüd aga tulla ja öelda, et ministeerium ei teadnud sellest midagi, see on minu arvates enam kui ülekohutune. Küll on aga olukord säärane, et see otsus, mis nüüd tehti, et selle kohta isegi ettepanekut ministeeriumis ei kirjutatud. (O. Gustavson, stp: Härra Mõttus, kas haridusenõukogu kaalus seda küsimust) Erakorralises teadaandes ütlen, et kuna kava kokkuseadmine oli isikute hooleks, kes ühtlasi on ka nõukogu liikmed ja moodustavad selle enamuse, siis ei olnud tegelikult tarvidust, et nõukogu seda küsimust oleks kaalunud. Muidugi, kui tahate konksudega tulla... (O. Gustavson, stp: Nende konksudega tulite Teie, härra Mõttus, mitte meie.) Ma kõnelen avameelselt ja puhtast südamest, ning Teie ei saa sisuliselt ja põhimõttelikult selle vastu midagi ette tuua.

Lugu on ikkagi nii, et selle põhimõtteliku otsuse juures oli kava ainult lisana, ja seda oleks võinud minu arvamise järgi Vabariigi Valitsus ja ministeerium arutada, oleks võinud leida, et selle teostamine ei ole läbiviidav. Seda kava oleks võinud muuta, kuna põhimõtte ei oleks tarvitsenud muutmisele tulla. Sest millest räägib põhimõttelik otsus? Otsus ütleb seda: tunnustada põhimõttelikult tarvilikuks Inglise keele seadmine esimese võõrkeele kohale Eesti õppekeele koolides. Haridusministrile ülesandeks teha vastavaid ettevalmistusi alata, et põhimõtte teostamine võiks sündida järk-järgult murranguta. See on see põhimõtte. Miks oli seda tarvis üle öö muuta, see jääb minule arusaamatuks. Kava oleks võinud muuta, selle vastu ei saa vaielda.

Minister ütleb edasi, et tema ei ole keelte asjas teinud ühtki korraldust. Valitsuse otsus seisnud ainult selles, et küsimusele teine suund antud. Selles asi seisabki, et otsusele anti teine suund. Sellega on õieti tühistatud suur osa tööst, millele eelmise valitsuse otsus oli rajatud.

Ma tahaksin heameelega teada, kuidas õieti olukord on. Kuidas näiteks on olukord seminarides, kus Inglise keele tundide arvu suurendati Saksa keele tundide arvel? Mida kavatsetakse seal teha, kas tuleb uuesti muutus, mis sünnib nende õppekavadega, kas tehakse korraldus keelte järjestamise muutmise kohta? Need on küsimused, mis õhus ripuvad ja millele ühtki vastust ei ole saadud. Kõik see võib halvasti mõjuda meie keelte õppimisele koolides. Öeldakse, et kõik läheb rahulikult. Kui see nii on olnud, siis on see ainult õnnelik juhus. Minu teadmise järgi ei ole lugu säärane, et kõik läheb rahulikult. Ametlikud aruanded ja õpetajad ütlevad, et kõik on kõige paremas korras, aga mida arva-

vad need, kes seda oma nahal kõige enam tunnevad — õpilased. Selleks toon ühe väikese näite. Mineval suvel, kui see küsimus avalikus arvamises oli kõneall, siis avaldasid selle kohta ka õpilased arvamist, ning selle kohta kirjutab „Päevalehes“ üks õpilane ja ütleb järgmist: „Praegusel juhtumisel õpilase seisukoht keele alal ei ole kuidagi kindlustatud, see on mingisugune virr-varr.“ Vaadake, mina arvan, et see ei ole üksiku õpilase arvamine, vaid laialine nähtus. Meie teame tegelikudest resultaatidest, sest ülikool ütleb, meile tulevad inimesed, kes ei oska seda Saksa keelt, mida kümme aastat tagasi väga heade õppejõudude ja ettevalmistuse juures on õpetatud. Mis see on? See on ometi virr-varr, ja et see kuidagiviisi oleks kord, et see oleks süsteem, seda oletada ei saa keegi. Nüüd muidugi oleks ju väga huvitav teada saada, kas kõik asjaolud, millele mina tähelepanu juhtisin, on Vabariigi Valitsusel otsuse tegemisel põhjalikult teada olnud. Minule vähemalt jääb mulje, et see nii ei ole olnud. Sest pärast erakorralise teadaande ettekandmist oli mul vaheajal ühe valitsuseliikmega rääkimine, kuidas seda kava seal arutati ja kaaluti. Tema kehtas õlgu, naeratas ja ütles, vaadake, lugu on nii, meie saime mulje, et Inglise keel ei kõlba esimeseks võõrkeeleks seepärast, et ei ole niipalju õppejõude, ja kui nüüd otsus maksma jääb, siis on segadus lahti, seda peab muutma. Teise valitsuseliikmega oli mul vaidlus selle üle, et tema tõendas mulle, et kui otsus oleks maksma jäänud, siis oleks haridusministeerium 1. jaanuarist pidanud maksma panema uue tunnikava. Seda ei saa kooliaasta keskel teha. Mina püüdsin talle selgeks teha, et tunnikavu ei panda jaanuarikuust maksma, vaid need püsivad kooliaasta algusest kuni teise kooliaasta alguseni, ja need tunnikavad, mis käesoleva kooliaasta alul maksma pandud, püsivad tuleva sügiseni, siis alles tuleb uus tunnikava. Nii et sellest olen mina mulje saanud, et vististi ei ole valitsus põhjalikult seda küsimust ja täies ulatuses kaalunud, sest muudu ei oleks nii ruttu ja kiiresti tarvis olnud murrangut siin ette võtta. Niipalju lühidalt eelmise valitsuse samude ja tegevuse kohta.

Lõpuks tahaksin ma mõne sõnaga peatuda küsimuse tähtsuse juures üldse. On kuuldavale tulnud arvamisi, et küsimus meil eriti praegu, kus meil palju suureulatusega teisi poliitilisi küsimusi päevakorral, ei ole nii tähtis, et selle peale siin vaieldes aega raisata. Kuid härrad Riigikogu liikmed, ma pean ühele asjaolule teie tähelepanu juhtima, et kõik teised küsimused, mis meil praegu sotsiaalseaduseandluse alal ja põllumajanduse-seaduseandluse alal ja mujal on väga ja väga tõsiselt

päevakorral, need on kahtlemata tähtsad küsimused. Aga siin pean ma otsekohe juurde lisama, et kui meie ei suuda üksikuid sotsiaal- või põllumajanduseasendusi vastu võtta, nagu see ühele või teisele poliitilisele rühmitusele parem paistaks olema, siis ei ole sellega veel midagi katki, vaid aasta paari pärast võib seda parandada ja täiendada ja soovitaval kujul vastu võtta. Kui meie aga selle küsimuse alal eksisamme teeme, siis, lugupeetud härrad, arvan mina, et meie seda kahe või viie aasta pärast enam parandada ei saa, vaid siin on suund antud, ja meie ei saa nii talitada, et meie üks aasta nii teeme ja teine aasta teisiti. See on pikema aja peale otsustatud küsimus, ja ma ütlen, see võib meile teatud määral saatuslikuks saada, kui meie seda nii ülepea-kaela teeme. (J. Vainu, stp vahelhüüe.) Jah, härra Vain, ma tähendan sellele, et siiski eelmine valitsus ei saanud ka rohkem kaaluda seda küsimust, kui ühe aasta, aga siiski on üks aasta rohkem, kui üks kuu või nädal. Tööd, mis tehti, on teatud tagatiseks, kuidas seda küsimust kaaluti. (J. Vainu, stp vahelhüüe.) Endises valitsuses sündis see nii, nagu ikka valitsuses sünnib, ja informatsioon oli ka täielikult ette kantud.

Nõnda et sellelt seisukohalt vaadates ei ole see küsimus iseenesest nii tühine, et meie võime öelda, et kas arutame ja otsustame seda täna või eeloleval aastal, või üldse mitte, on ükskõik. Sest kui midagi ripnema jääb, see on halb, ja haridusepoliitiliselt on ometi keeleküsimus see, millele esimesejärgu tähtsus tuleb anda.

Ma ei taha pikemalt peatuda sisulise hinnanngu juures, milline keel peab olema esimeseks võõrkeeleks, sest seda on käsitletud üks lugupeetud eelkõnelejaist, kes seda küsimust paremini tunneb, kui mina, pealegi on ta seda põhjalikult teinud. Ma lubaksin endale tuua väljavõtte sellest, mis arvavad sakslased ja soomlased selle küsimuse kohta.

Mis arvavad sakslased selle kohta, loeme „Päevalehe“ artiklist „Koolist ja keelest“ — 23. augustist 1928: „Britlane võib ju ümber maakera sõita, ilma et tal tarvitseks jalaga astuda mujale, kui Briti päralt või Briti mõju all olevale pinnale. Tema keelt osatakse igalpool; kuhu ta tuleb, võib ta end tunda nagu kodus.“

Soomlaste arvamise kohta jutustab magister Helli Suominen „Helsingin Sanomates“ rahvaharidusetöö maailmaliidu konverentsist, mis peeti 25.—28. heinakuupäevani Oberhofis, Türingenis. „Kokku oli tulnud esindajaid Inglismaalt, Saksamaalt, Shveitsist, Tšehhoslovakkias, Austriast, Taanist, Rootsist, Hollandist, Poolast, Soomest, Am. Ühendriikidest, Kaanadast, Austraaliast ja rahvasteliidust.

Suurte rahvaste esindajate meelest oli loomulik,“ jutustab mag. Suominen, „et kõik kõned tõlgitakse ainagi Englise, Prantsuse ja Saksa keelde. Aga sellele vaidlesid vastu väike-rahvaste esindajad ja kõige praktilisemana kiideti heaks rootslaste ettepanek, et koosoleku keeleks oleks Englise keel. Igauks, kes tahtis, võis tarvitada ka oma keelt, kuid see pidi tõlgitama ainult Englise keelde.“

Nõnda siis, Saksamaal oli kergem toime tulla Englise keelega kui Saksa keelega. Mis maksavad niisuguste nähtuste kõrval mõne Saksa keele pooldaja seletused, kuna Englise keel avab kogu maailma, Saksa keel aga ainult väikese ringi. Ma arvan, et siin ei ole midagi juurde lisada, see on iseloomustav nähtus ja ütleb niipalju, et ei tarvitse pikemalt peatuda selle küsimuse juures. Kui aga vaadata neid väiteid, mis eriti Saksa keele pooldajate poolt ette tuuakse, siis on need enam kui imelikud. Kõigepealt öeldakse seda, et väljarändamise mõttes on Englise keel väga hea, aga kas meie tarvitseme arendada ja kultiveerida väljarändajaid? Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kui me tahaksime piiri panna väljarändamisele haridusepoliitika kaudu, siis võime haridusepoliitikat nii korraldada, et ülepea ei juletaks minna üle meie riigi piiri. Aga kas see õige ja tark, on iseküsimus, ja selle küsimuse jätan ma siit kõnetoolilt vastamata, sest igauhel on vist vastus niikuinii juba leitud. Edasi peab ütleva, et meie geograafiline seisukoht on niisugune, et meie ei saa elada täiesti isoleeritult. Üks endistest välisministritest iseloomustas seda väga tabava võrdlusega. Ta tähendas, et Eesti riik on kui maja suure maantee ääres, kus väga palju möödakäijaid. Ja kui meie ise ei taha sellest majast välja minna, siis huvitab ikkagi möödaminejaid, kes seal elavad, kes nad on ja mis nad teevad. Kui meie juurde tullakse, siis ei saa meie nende inimestega vahekorda pidada seepärast, et meil ei ole, kes nende keelt mõistaks. Meie näeme, et praegu on lugu niisugune, et väljaspoolt tulijatega peame rääkima sakslastest kaaskodanike abil, nemad kõnelevad Englise keelt paremini ja panevad selle keele oskamisele suuremat rõhku kui meie. See on aga väga suureks halbuseks meile, kui peame vaheltkõnelejate kaudu asju ajama. (J. Tõnisson, rhv: Vahelttalitajatele on see kasulik.)

Mis edasi puutub järgmisse väitesse, et meil puhtsisemaalisel on väga tarvilik Saksa keel... (J. Laidoner, põl: Vaadake, Saksa keel on meil ikkagi salongi keel.) Praegu ei ole ta seda enam. Need on hoopis mahajäänud maanurgad, kus ta seda on. (J. Laidoner, põl: Kuressaares, Haapsalus ja Paides, igalpool räägitakse

Saksa keelt. Ise ei oskagi keelt, aga räägivad.) Noh, ega need linnad ei pruugi meile eeskujuks olla. Kui meie Paidet ja Haapsalut hakkame arvestama, siis jääme kindlasti hätta. Seda korda ei tule igatahes loomulikult pidada. Mis puutub sisemaalisse teenistuse leidmisse, siis ei taha ma isiklike arvamisi avaldada, vaid kannan ette ühe tsitaadi ajalehest: „Mis puutub aga teenistuse leidmise võimalustesse, siis tuleb ka ses suhtes eelistada Inglise keelt. Tõsi, Inglismaal ei ole meie inimestel võimalik teenistust leida, nagu Saksamaalgi mitte; mõlemad riigid hoiavad teenistusevõimalusi oma kodanikkudele. Aga on üks suur tähtis tööala, mis meie inimestele otse looduse poolt on kätte näidatud, see on laevandus, ning seal on Inglise keelt vaja nagu igapäevast leiba. Kuulake ainult meie mere-mehi, kuidas nad kahetsevad Inglise keele mittetundmist, mis kaua aega takistab parematele kohtadele pääsemist. Aga meri on veel peaaegu ainus ala, kus meie rahvapojad suuremal arvul võivad teenistust leida, sest nad on seal võistlusevõimelised iga teisega, ja see teenistus on ka riiklikult kasulik, sest ta toob valuutat maale. Seepärast peab riik tegema kõik, mis vaja, et meie pojad võiksid kergemini saada seal paremapalgalisi kohti. Selle eelduseks on Inglise keel.

Saksa keelt nõutakse eestlastelt ainult kadakasaste ärides ja ettevõtetes, sest pärisakslased keelduvad niipalju kui võimalik eestlasti võtmast ja peavad oma rahvuslikuks kohuseks oma kohad anda oma rahvusest kandidaatidele, mida neile pahaks ei või pannagi.“

Tõepoolest on lugu nii. Aga sellega ei ole öeldud, ja ma ei tahtnudki öelda, et peaks Saksa keele hoopis tagaplaanile jätma ja halvaks tegema, nagu härra Martinson välja paista lasta tahtis. Saksa keelele jääb meie koolides ikkagi oma koht. Kuid ulatuse ja rahvusvahelises mõttes ei saa vastu rääkida sellele, et Inglise keel suurema ulatusega ja tähtsam on. Nii et need vastuväited ei jää püsima. Mis sisemaalisesse teenistusse puutub, siis on õige, et siin Saksa keelt ei saa eitada, kuid seda küsimust ei saa veel sellepärast üldiseks teha. Meie vähemusrahvuste auks peab seda ütleva, et erilist ettetükkivust ei ole olnud. Meil saadakse Saksa ärides küllalt oma asju ajada Eesti keelega ja praeguse Saksa keele mõistmisega, ja keegi ei pane seda kuidagiviisi pahaks.

Nüüd on aga teine küsimus, kuidas meil siiski saadakse kirjandust, eriti ülikoolides, uurida, kui Inglise keel esimesele kohale ja Saksa keel teisele kohale jääb. Ülikooli õppejõud on öelnud, et ei ole tarvis ja nad ei nõua seda, et inimesed, kes ülikooli tulevad, peak-

sid kõnelema soravalt Saksa keelt, vaid nad peavad niipalju oskama, et nad tõepoolest literatuuri lugeda, seda uurida ja seedita saavad. Seda on tarvis ja sellega jääb Saksa keel teise keelena kui akadeemiline keel ilmtingimata püsima ja annab seda, mida tarvis.

Nüüd edasi. Kas on õigustatud säärane seisukoht iseenesest, sest võibolla mõni arvab, et ülikooli pärast peaksime siiski Saksa keele esikohale jätma. Mida näitavad aga arvud? Möödunud kevadel lõpetas keskkooli 2.500 noort inimest. Nendest keskkooli lõpetajatest läksid ülikooli 500 inimest, kuna ülejäänud 2.000 inimest läksid muudele praktilistele aladele. Lugu on niiviisi, et edaspidi meil ülikooliminejate arv veelgi kahaneb, ja see on tervitatav, ta peab loomulikult kahanema, sest inimesed lähevad teistele praktilistele aladele. Seal on aga Inglise keelt rohkem tarvis kui Saksa keelt. Ega ei või jääda tarretanud vaatepunktile, mida vast mõni väike protsent inimesi toetab, ja sellele rajada meie keeltepoliitikat. See oleks ekslik.

Jääb järele küsimus, nimelt Vene keele küsimus. Siin peab ütleva, et ei ole kahtlust, et meil selle järele tarvidus on ja tulevikus veel tõuseb. Siin ei oleks iseenesest riiklikult tark, kui meie selle tahaksime täiesti maha matta. Omalajal palusin ministeeriumis vastavaid juhtivaid jõude, et nad kava kokku seaksid selleks, kuidas saaks ministeerium neile, kes seda keelt õppida tahavad, abiks olla, et see kergemini läheks. On selge, et seda koolide õppekavasse sundusliku õppeainena viia ei saa, kui on juba kaks sunduslikku võõrkeelt olemas. Siis võiks aga riik mõjuvalt abiks olla neile, kes seda õppida tahavad. Arvan, et see küsimus laseb end lahendada, ilma et sellejuures tarvitseks seda keelt rõhutada ja välja tõsta. Temal aga praktiline tarvidus tulevikus on ja tõuseb.

Kui seda kõike kokku võtta, lugupeetud Riigikogu liikmed, siis pean ainult konstateerima üht, et see küsimus ei ole iseenesest mingisugune koalitsiooni või opositsiooni või üksiku poliitilise erakonna küsimus, vaid see, millise suuna meie oma keeltepoliitikas peaksime tarvitlikuks tunnustama, milline kultuuriline orientatsioon peaks olema, see küsimus peaks täiesti meie ühine küsimus olema, vaatamata, missugusesse poliitilisse erakonda keegi kuulub. Paari päeva eest kõnelesin kellegi vanema sotsialistide tegelasega selle küsimuse üle ja tema ütles, et ega sotsialistidel keelteküsimus ei ole põhimõtteküsimus olnud ega või seda olla. Sellest saan aru. Mis sotsialist see siis ka on, kes teeb keelteküsimusest põhimõtteküsimuse? Minu arusaamise järgi sellepärast siin peaks võimalikult ühine front

olema, sest kas ei ole isegi see nagu saatuse pilge, et meie nüüd pärast 10-aastast iseseisvuse kestust peame siin Riigikogus arutama, milline kultuuriline orientatsioon meil peaks olema, mis oli 1920. a. iseenesest väga selge. Kuigi see oli instinktiivselt nii, siis pean ometi ütleva, et see oli terve instinkt ja võime 10 aasta pärast seda ainult konstateerida. Muidu aga tuletab kogu see asjakäik iseenesest kujukalt meelde üht Juhan Liiv'i peipsijutukest. Selle sisu on kõigile teada, ja seepärast mina seda kordama ei hakka, vaid küsiks in lõpuks, lugupeetud Riigikogu liikmed, kas on tõesti aeg, et meie võime öelda: „Jaak, kurat! Maa! Jalad juba põhjas!“ Ma arvan, et jalad kaugeltki põhjas ei ole, ja seepärast erilise bravuuriga meil ei tarvitseks selle küsimuse juures välja tulla, vaid on parem, kui seda bravuuri mõne kraadi võrra alandame ja katsume ühise keele leida, kuidas lõplikult otsustada seda, mis Eesti rahvale, tuleviku arenemisele, kultuurilisele arenemisele ja selle püsivusele ning rahule kõige kasulikum ja kõige tarvilikum on. (H. Rebane, põl: Õige! — J. Tõnisson, rhv: Õige!)

Juhataja M. Martna: Rkl. Voiman'ilt on järgmine ülemineku-vormel:

„Riigikogu, ära kuulates läbirääkimised rkl. A. Mõttus'e erakorralise teadaande puhul võõrkeelte õpetuse korraldamise üle koolides, läheb päevakorras edasi.“

Rkl. Mõttus'elt on tööerakonna Riigikogu rühma nimel järgmine ülemineku-vormel:

„Riigikogu, ära kuulates rkl. Mõttus'e erakorralise teadaande ja läbirääkimisi selle üle, leiab, et ei ole soovitatav, kui Vabariigi Valitsuse korraldusega muudetakse keelepolitiika suuna, vaid peab tarvilikuks, et võõrkeelte küsimus ära otsustatakse seaduseandlikul teel, ja läheb päevakorras edasi.“

Välisminister J. Lattik: Lugupeetud rahvasaadikud! Ühes asjas on meie Riigikogu arenenud. Meil on siin täna sõna võtnud endise valitsuse liikmed ja kaitsnud oma haridusepolitiikat. Kui meie nii edasi areneme, meil on olnud 19 valitsust, siis need tulevad järjest kõnetooli ja on sunnitud kaitsma oma tööd ja tegevust. Kui härra dr. Mõttus esines oma deklaratsiooniga, siis küsis nii mõnigi, mis selle deklaratsiooniga tahetakse kätte saada, mis selle siht on. Arvati, et sellega tuleb üks pragu koalitsiooni ridadesse, see on määratud valitsuse kukutamiseks. See oli üks oletus. Teine oletus oli järgmine, et üks endistest ministritest tahab tulla ja oma poliitikat kaitsta ja seejuures võimalust kasutada, oma eelkäijatele ja järeletulijatele lööke anda ja nendega

arveid õiendada. (J. Hünerson, põl: Kas Teie piiblist ka nii aru saate?) See oli teine oletus. (Hulgalised vahelhüüded.) Mina alles alan oma kõnet, ja kui see mõnele ei meeldi, siis on see tunnistuseks, et mina väga õieti olen alanud. Seepärast tuli selgust selle kohta otsida, mis seega tahetakse kätte saada, kas on see deklaratsioon niisugune, et see tõepoolest võib olla valitsuse kukutamiseks määratud ja võib täita oma esimest ülesannet. Siit kõnetoolilt on läbi käinud endine Riigivanem, endine haridusminister ja praegune haridusminister. Endine haridusminister süüdistas praegust valitsust, et see on murrangu teinud, kuna neil, endisel valitsusel, olnud kindel suund, ja selle suuna on nad 3 päeva enne valitsusest lahkumist maksma pannud. Ja teine haridusminister tõusis üles ja näitas meile, kuidas seda keeleküsimust aetud ja ei olevat mingisugust suuna olnud. Seletas, et ei ole kontakti peetud ja ei ole üldse hariduse-nõukogusse asju toodud. Tuli endine Riigivanem ja ütles, et „meie pidime seda tegema äärmiselt ettevaatlikult, muidu oleksid pedagoogid marru läinud“. (J. Tõnisson, rhv: See ei ole diplomaatia, vaid jesuitism.) Äärmiselt ettevaatlikult tuli teot-seda, mul on need sõnad üles kirjutatud. (J. Tõnisson, rhv: Midagi ei ole selle-sarnast öeldud, ärge sõnu muutke!) Niisugune endine Riigivanem, kellel aastate pärast oma poliitikat kaitsta tarvis, see on halvasti teetsenud. Härrad Riigikogu liikmed, kui nüüd tulla üht asja seletama kolmekesi, üks ütleb — nii on tehtud, teine ütleb — teisi on tehtud, ja kolmas ütleb, et sedaviisi on tehtud, siis ei ole säärane deklaratsioon tugev küllalt, et praegust koalitsiooni kukutada. Järele jääb teine võimalus ja oletus, ja see pais-tab kõige selgem olema, et oli tarvis tingimata endisel haridusministril tulla ja näidata, kuidas teised halvasti on teinud ja kuidas tema ainult üksi hästi on teinud, ja kuidas see suund õige olnud, mis tema poolt võetud.

Väga austatud Riigikogu liikmed! Mis on praegune valitsus teinud, mis heidetakse talle ette, milles seisab ta surmasüü? Kui valitsus ametisse astus.. (Hulgalised vahelhüüded.) Mina olen ilusasti ära kuulanud kogu aeg ja ei ole ühtki vahelhüüet teinud. Teie muutute aga nii närviliseks, et ei saa minutitki vait olla. Kas oli siis teie asi nii halb? Olgu mulle kasulik või kahjulik, mina ei võta enesele kunagi advokaati ja mina ei tule aasta kümne pärast oma haridusepolitiikat siin kaits-ma. Kui minu töös head on, siis jääb see ise-enesest püsima. Aga siin endisel haridusmi-nistril tulla oma seisukohti kaitsma, see on tunnistuseks, et midagi on katki.

Jääks järele, lugupeetud rahvasaadikud, teine oletus, et on tarvis näidata, kuidas teostatud ja kuidas tehtud, ja kuidas teised kõik tegemata jätnud. See salane otsus, mis endise Vabariigi Valitsuse poolt praegusele Vabariigi Valitsusele teostamiseks jäetud, oli niisugune, et ei tahetud ega ei juletud ise seda sammu astuda, ja siis jäeti see teistele, teised pidid seda tegema ja teostama. Ja nüüd öeldakse, et on võetud uus suund, leitud üles uus Ameerika, et peab olema Inglise orientatsioon. Mina küsiks teilt, lugupeetud rahvasaadikud, kunas on meil olnud Vabariigi Valitsus, kes on eitanud, et meil Inglise keelt tarvis on? Ükski haridusminister ei ole seda teinud, vaid igaüks, kes haridusministrina teotsenud, on toiminud oma parema arusaamise järgi. Ja kui omalajal pandi Inglise keel esimeseks võõrkeeleks, viidi algkooli, ja kui hakati seda otsekohe õpetama, siis oli varsti selge, et seda läbi viia ei saa, sest ei ole Inglise keele õpetajaid, tuleb neid enne kasvatada ja õpetada. Need inimesed, kes selle otsuse tegid, need nägid, et see samm ei olnud õige, sest meil ei olnud inimesi, kes mõistsid Inglise keelt. Tulid järgmised haridusministrid, igaüks neist püüdis asja parandada, korraldati kursusi, õpetati, otsiti Inglise keele mõistjaid. Kümme aastat on tööd tehtud, ja nüüd ei ole ühtki Ameerikat üles leitud, aga taheti ainult näidata, et ainult meie oleme midagi teinud, teised ei ole.

Omalajal, kui pandi maksuma esimene ja teine võõrkeel, siis tehti seda selleks, et valik oleks võimalik. Ja meil on mõnes koolis, kaubanduslikkudes koolides esimesel kohal Inglise keel, humanitaar-gümnaasiumides aga Saksa keel. Ja meil on isegi kaks gümnaasiumi, kus Prantsuse keel esimesel kohal, ja see ei ole ka mingisugust kahju teinud. Oleks väga hea, kui kolme võõrkeelt saaks õpetada. Meil on ikka sinna poole sihitud, et inimesi ette valmistada, kes mõistaksid Inglise keelt õpetada. Kui 1920. a. Inglise keel algkoolidesse viidi, siis vastas mulle üks algkooli õpetaja, kui ma temalt küsisin, kas ta oskab Inglise keelt õpetada, et tema ei tea muud, kui et Inglise keeles „lehm“ kirjutatakse, „autobil“ loetakse välja. Omalajal mina korraldasin Inglise keele kursusi, saatsin inimesi välismaale õppima, lasin revideerida Inglise keele õpetamist koolides, ja revideerimise tagajärg keskkoolides oli see, et äärmiselt halvasti õpetatakse Inglise keelt. Andsin inglisekeelse lõpptöö keskkoolides, et näha, kuidas õpilased keelt oskavad. Ja võrreldes saksakeelsega ei olnud see palju halvem. Teem oli küll natuke kergem. On koole, kus õpilased Inglise keelt hästi oskavad, näiteks Haapsalu gümnaasium, kus inglane tunde annab.

Minu teada on kõik haridusministrid nii asja peale vaadanud, et tuleb kõigepealt ette valmistada inimesi, kes Inglise keelt õpetada saaksid. Nüüd aga tullakse korraga ja öeldakse, et teised ei ole sellel alal midagi teinud. Härrad Riigikogu liikmed, mina ütleksin veel järgmist: kui meie hakkaksime küsimust sarnasele pinnale viima, nagu seda tegi rkl. Tõnisson, siis on see vildak ja vale tee. Meie ei tohi sellest keelteküsimusest teha orientatsiooni küsimust. (J. Laidoner, põl: Just peab seda tegema.) Härra Tõnisson ütles, et meie peame oma kadakluse hävitama, peame oma pajuvenelased tapma. (A. Mõttus, tões: Kedagi ei tule tappa, elama peavad kõik, aga Eesti keelt peavad oskama.) Härrad Riigikogu liikmed, kui meie nüüd selle jaoks, et kadaklust hävitada ja pajuvenelast kaotada, vajame võõrast keelt, siis sellega meie ala hindame oma olemist. Üks võõrkeel peab võõra vaimu kaotama. Niisugust nähtust ei tohi olla, niiviisi muutub sõna „rahvusriiklus“ õõnsaks. Kui meie asume säärasele pinnale, ja säärases suunas edasi läheme, et õpetame üht keelt seepärast, et meile on seda tarvis, siis suudame meie pärast orientatsiooni luua. Meil ei tohi see ainuke siht olla, et see meid inglastele ligemale viib. Suur Inglise rahvas ei pane kellelegi niisugust kohustust, ei pane seda ka meile, et meie siis ainult nende sõbrad oleme, kui ainult Inglise keelt hakkame õpetama. Mina olen liikunud neil maadel, kus on Inglise ülevõim maksev, ja seal kõneleb igaüks vabalt oma keelt ja ei paista see kellelegi silma. Inglise rahvas ei ole sellest tülküsimust teinud, kas õpetatakse tema keelt või mitte. Meil on tarvis seda keelt õpetada, aga meil on vaja teha ennem ettevalmistusi, on tunniandjaid vaja, alles siis saame seda keelt hästi õpetada. Kui üks endine haridusminister seletab, et teised ei ole teotsenud, vaid ainult tema, siis on sellel omakiituse lõhn juures. Teeme sellest ainult tülküsimuse, vaidleme, missuguse õppeaine peab tarvitusele võtma, kuna seda kindlasti mingisugusel tingimusel tarvis ei ole. Meie vaidleme ühe õppeaine pärast, kuna asjale see kasu ei too, kui küsimust nii teravalt võetakse, ei ole sellest kellelgi kasu.

Tegelikult on meil Saksa orientatsiooni vastased mõistnud kõige paremini Saksa keelt, ja inimesed, kes Vene orientatsiooni ei ole heaks kiitnud, on mõistnud kõige paremini Vene keelt. Sellest ei ole sugugi vaja teha orientatsiooni küsimust, (J. Laidoner, põl: Just peaks sellest tegema orientatsiooni küsimuse.) ning see ei ole meile mingit kahju teinud, et on osatud keeli.

Nii et niisugusele pinnale keeleküsimust viia ja poliitilist küsimust sellest teha ei ole

tarvis. (J. Laidoner, põl: Ühe väikese rahva juures on keeleküsimumus suur küsimus.) Sellepärast, et ta peab mitu keelt mõistma, ja sellepärast on see väga raske küsimus. Meil on rahulik arenemine keelte suhtes täiesti võimaldatud. (J. Tõnisson, rhv: Haokubusid ja turbamaad võib suureks küsimuseks teha.) Mina arvan, et sellest haokubust kuluks võtta ja mõnele vanale mehele midagi anda. (J. Tõnisson, rhv: No seesugust üleannetust pole endine haridusminister kunagi tarvitanud.) Niisugust jämedust ei ole keegi tarvitanud, kui endine Riigivanem. (J. Tõnisson, rhv: Missugust jämedust?) Mispärast endine Riigivanem neid haokubusid ei andnud, ja et nüüd teised neid andsid, siis ollakse kadedad nende peale. (J. Tõnisson, rhv: Need mehed, kes haokubudest elavad, ei saa politikat teha.) Nemed kütavad vähemalt oma ahju ja ajavad korralikult oma asju. (J. Vainu, stp vahelhüüe. — J. Tõnisson, rhv: Minu ahi on köetud mitte haokubude ja turbaga, mis teiselt poolt saab.)

Juhataja **M. Martna**: Palun kõnelejat mitte segada.

Välisminister **J. Lattik**: Rikkal mehel muidugi ei ole neid tarvis, aga see, kellel vaja, kütab.

Austatud Riigikogu liikmed! Endine valitsus ei ole keeleküsimumust kaitstes mingisugust Ameerikat üles leidnud. Deklaratsioon tuli ühe Riigikogu liikme poolt, ja on ette toodud terve rida fakte, mis ümber lükati. Valitsus ei ole siin midagi katki ajanud, ta on ühe otsuse jätnud täitmata, mida praegustel tingimustel täita ei saa. Ta ei ole deklareerinud mingisugust keele orientatsiooni või suuna. (A. Mõttus tõer: Kuulge, härra haridusminister ütles ju, et suund on muudetud.) Ta on teotsenud kindlas teadmises selles suunas, mida meie haridusepolitika nõudnud. Küll oleks selle Vabariigi Valitsuse salase otsuse elluviimine praegusel silmapilgul suuri raskusi tekitanud, seda tundis kindlasti ka endine valitsus. Minule paistis nende kahe endise valitsuse liikme seletus väga imelik seepärast, et üks soovitas seda otsust ettevaatlikult tarvitada, teine aga otsekohe välja kuulutada. Nii et ka selles ei ole üksmeelt.

Lõpuks tähendas lugupeetud rkl. Tõnisson, (J. Tõnisson, rhv: Selles asjas oli endisel valitsusel täielik üksmeel.) et valitsus peab järjest kontinuiteeti pidama. (J. Tõnisson, rhv: Kunagi ei ole ma seda öelnud.) See tähendab, ta ei tarvitse muuta teise valitsuse otsuseid, vaid peab

edasi minema. Pean ütleva, seda etteheidet ei oleks pidanud endine Riigivanem tegema, sest tema valitsus muutis mitmedki endise valitsuse otsused kiire korras ja kindla käega, sagedasti ei pandud tähelegi endise valitsuse otsuseid. Kui näiteks koolide arvu küsimust, koolivõrgu küsimust puudutati, siis tarvitati selleks vastupidist suuna. Nii et ka seda etteheidet ei ole teeninud need, kes praegu meie haridusepolitikat juhivad. Lugupeetud rahvasaadikud, ma lõpetaksin sellega, et see tülküsimus, mis meil päevakorraks kerkinud, see lainetus, mis meil küsimuse ümber tekkinud, ei ole minu arvamise järgi seda väärt, et see peaks meie vahekorda ja suuna muutma, suure Inglismaaga vahekorda halvemaks tegema. Ma usun see jääb endiseks, läheb järjest paremaks ja loomulikumaks, ja meie püüame ja tahame õppida selle suure rahva keelt, saame aru, mis väärtus sellel on. Selles arenemiskäigus ei ole aga endine valitsus midagi erilist teinud ja üles leidnud, küll aga püüdnud tagantjärele oma asjatut sammu seletada.

Vaheaeg kl. 12.06 min. — kl. 12.25 min.

Th. Tallmeister (tõer): Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Käesolev küsimus on asetatud niisugusele pinnale, et siin enam seda ei arutata, kui võrd eelmise valitsuse ja praeguse valitsuse sammud on olnud seaduslikud ja otstarbekohased, vaid on põhimõttelikult õige mitme kõneleja poolt puudutatud küsimust, missugune mõlemast kõnealolevast keelest — Inglise ja Saksa keelest — tuleks esimesele kohale asetada meie tulevases haridusepolitikas. Seepärast lubatagu, et ma siin ka selle kohta mõne märkuse teen, eriti seda mõnes asjas püüan täiendada, kordamiste eest hoida katsudes, mida Riigikogu liikmed Tõnisson ja Mõttus siin juba ette toonud.

Ma tahaksin kõigepealt öelda, et sellest saan ma väga hästi aru, kui meie juures inimesed oma hariduslikku ettevalmistust ja oma minevikku arvesse võttes ja enesele suggereerida lastes erilise huviga siin Saksa keele kaitseks välja astuvad. Ma ise kuulun ju nende hulka, kui usuteadusliku eelhariduse saanud inimene, kes teataval määral, kui nõnda öelda tohin, Saksa õhkkonnast läbi käinud. Ma loen praegusel ajal veel palju Saksa kirjandust, mul käib suur hulk ajakirju Saksamaalt ja mul on ka niisugune tunne ja mulje, et eriti usuteaduslikul alal siin tõepoolest tegemist on ühe klassilise maaga, ja seda rohkem mõistan ma, kui usuteadlased selle keele kaitseks välja astuvad. Kuid ma pean siiski ütleva, et viimaste aastate jooksul, kus mul võimalus avanenud rohkem tutvuneda Inglise ilmaga ja sellega, mis Inglise ilmas kirjutatud, —

kuigi ma Inglise keele mõistmises nõrk olen, Saksa keelega ei saa ma selles asjas võisteldagi — olen pikkamööda sellest seisukohast ikka rohkem ja rohkem eemale kaldunud. Ma ei julge aga, isiklikult seisukohalt kõneldes, seda küsimust teiselt poolt nii võtta, nagu eriti sotsialistide ringidest ja üksikute Riigikogu liikmete poolt olen kuulnud, et siin tegemist on peaaesjalikult praktilise küsimusega selle sõna kõige kitsamas mõttes.

Meie kuulsime siin, et isegi lugedes ajalehest mõnda kohapakkumise kuulutust, kuuleme vahet pidamata Saksa keele nõudmist, ja et juba selleks, et inimestele teenistust muretseda ja kohasaamist võimaldada, on tarvis pearõhk panna selle keele mõistmisele. Mulle tuleb säärane põhjendus ette väga kahtlasena, nii väga kui ma tegeliku elu nõudeid hinnata oskan. Kas meie tohime oma haridusepoliitikat, oma kultuurpoliitilist suuna asetada nii kitsale seisukohale, et ainult oma ukse alla välja läheme, et meie küsime selle järele, kas on võimalik mõnel inimesel jooksupoisiks või selliks saada, ja kas mõni saksik perekond teenija otsimisel pearõhku ei pane sellele keelele? Meie peame selle poole tüürima, et niisugused instinktid kaoksid, meie peame oma kodumaalastelt nõudma, et nad kord Eesti keele põhjalikult ära õpiksid, ja et niisugused kalduvused kõrvale lükataks, kus inimesele kohta või teenistust pakkudes nõutakse, et Saksa keel peab esikohal olema. Mina arvan, et meie riigi tuleviku huvidest välja minnes väga hädaohtlik oleks, kui teisele seisukohale asume.

Siin tarvitati rkl. härra Tõnisson'i kõne puhul mõnesuguseid teravaid ütlushi, nagu „rahvuslikud põhihihed“ j.n.e. Eriti toonitati sotsialistide hulgast, et härra Tõnisson liikus nende küsimuste otsustamise juures kõrgemates regioonides. Ma ei taha seda käsitada hakata, kuivõrt üks või teine väide rkl. Tõnisson'i kõnes põhjendatud oli, kuid kui küsimust tõsiselt võtta, siis on siin tõepoolest tarvis „kõrgemates regioonides“ liikuda. Minu arvates on siin peaküsimus, kuidas meie rahvast kõrgemasse kultuurilisse õhkkonda kanda, kuidas kätte saada seda meie kooli- ja haridusepoliitika abil, et meie rahvas areneks kultuurrahvaks. See igatahes on peaküsimus, et meie rahvas oma vaimu ja kultuuri poolest nii kõrgele tasapinnale viidaks, et ta oma kohta teiste rahvaste hulgas vääriliselt täita ning rahvasteperes auvääriliseks liikmeks olla suudab. Kui sellelt seisukohalt asjale vaatame, peab ütleva, et selle küsimuse kaalumisel ja otsustamisel seisab meil terve rahva tulevik kaalul. Keeleküsimus on määratu suure tähtsusega.

Keeleoskuse läbi võimaldame oma rahvale kõrgemale tõusta hingeliselt ja kultuuriliselt.

Sellest küljest asjale vaadates peab meil kõigepealt selge olema, et Inglise keele juures on meil kahtlemata kõige tähtsama ilmakeelega tegemist. Härra Mõttus tõi üksikuid näiteid kirjatöödest, mis sakslased Inglise keele kohta ütlevad. Mina tahaksin siia juurde veel lisada ühe väljavõtte Toussaint-Langenscheidt'i Inglise keele õpperaamatust, mille järgi meilgi väga paljud õpivad. Sellele sakslaste tarvis kirjutatud raamatule on kirjutatud eessõna sakslane, milles ta ütleb järgmist: „Inglise keel, kui kõige tähtsam keel maa peal, tuleb ära õppida juba seepärast, et see on kutsutud ilmakeeleks saama. Terves ilmas ilmuvatest ajalehtedest, mille üldarv on 35 tuhat, ilmub Inglise keeles 22 tuhat, see on kaks kolmandikku.“ See on arv, mis ometi ütleb määratu palju. Ajakirjade või shurnaalide kohta on see protsent veel suurem. Kõiges maailmas ilmuvatest ajakirjadest teevad ingliskeelsed välja kolm neljandikku, ja üks neljandik on teistes ilma keeltes. Need arvud kõnelevad väga elavalt keelt ja seda peaksime ka meie arvestama. Nad ei ole juhuslikud, vaid näitavad, missugune suur ulatus ja mõjupiirkond on sellel keelel.

Kuivõrt need ajakirjad sisuliselt — näiteks teaduse alal — seisavad kõrgemal või madalamal kui saksakeelsed, seda ei julge mina otsustama hakata. Pean selle küsimuse jätma nende vastata, kes teaduseilma tunnevad paremini kui mina, kes kaasa rääkida võib peaaesjalikult ainult usuteaduse alal. Mul on küll kõnelemist olnud ka teiste teadusealade esindajatega, kes on rõhutanud, et Inglise kirjandus on kaugelt väärtuslikum kui Saksa oma. Nii rääkisin ma hiljuti ühe tuntud Tallinna arstiga, kelle raamatukogu väga rikkalik ja kes endale niihästi Saksa kui ka Inglise keeles palju ajakirjandust ja raamatuid muretsevad, ja tema ütles, et kui võrdlema hakata seda, mis arstiteaduse alal Inglise keeles kirjutatud, Saksa kirjandusega, siis Saksa teadus mingisugust arvustust välja ei kannata. Niisuguse otsuse on mulle tuntud Tallinna arst andnud. Aga võibolla, et siin võimalik ka teisele seisukohale asuda ja teistsuguseid andmeid ette tuua, ma ei julge seda otsustada. Küll aga tahaksin ma, ja loodan, et seda valesi ei mõisteta, tähelepanu juhtida sellele kõlblikule õhkkonnale, mis seisab ühenduses niihästi ühe kui teise keelega ja mis kasvatuslikust seisukohast arvesse peaks tulema. Mina tunnen muidugi kõige rohkem usulist ja usuteaduslikku kirjandust ühe kui ka teise rahva juures ja võin kõigepealt sellelt seisukohalt kõnelda. Mulle on see elavalt silma paistnud, et nii

väärtuslik kui Saksa kirjandus teoloogia alal ka on, see ometi kaldub väga suurel määral teoretiseerimise poole, ta võib teoreetiliselt põhjalik olla, aga ta ei oska asja juurde asuda praktilisest seisukohast. Eriti võib seda tähele panna kirikute ja vaimulikkude tegevuses. Tuletame meelde näiteks kristlike noortemeeste seltse, mis pärit Ameerikast. Need tulevad igasuguste praktiliste abinõudega ja katsuvad noortele inimestele pakkuda igasugust elulist materjali, mis nad kord-korralt kannab, ilma et nad seda isegi märkaksid, usulik-kõlblikku õhkkonda, mis neile selles suunas mõjub, kuhu neid viia tahetakse. Saksa õhkkonnas tehakse seda niisugusel viisil, et peletatakse noored inimesed usust eemale. Mõni aasta tagasi, kui ma veel usuteaduslikkudel konverentsidel käisin, tõin kord selle ette näitena ja soovitasin läheneda praktilisele Anglo-Saksi õhkkonnale. Aga siis tuldi välja ja öeldi, et ei olevat tarvis noortele näiteks võimlemist õpetada, vaid on tarvis ristilöödud Jeesust kuulutada, patutunnet süvendada, ja siis on asi korras. Kui 18-aastastele noortele hakata niiviisi „patutunnet süvendama“, kellel veel sisemist arusaamist selle kohta ei ole, siis ei ole võimalik hästi ette kujutada, missugused tagajärjed sellel võivad küll olla. Kui meie vaimulikkudel oleks rohkem Anglo-Saksi kasvatust ja ettevalmistust, oleks terve nende tegevus teistsugustesse rööbastesse sattunud. Kuulsin, et viimasel konverentsil olevat soovitatud niinimetatud Copeci liikumisele ligemale astuda, aga ma usun, et tegelikult sellest midagi välja ei tule niikaua, kui kirikuõpetajad on saanud Saksa kasvatuse. Niikaua ei saa see asi viljarikas olla. Kõik see, mis ette tõi, puutub kirikuelusse, aga tegin seda seepärast, et karakteriseerida ühelt poolt teoreetilist Saksa vaimu ja teiselt poolt praktilist Anglo-Saksi maailma, mida meil tuleks esirinda nihutada. Samuti julgen seda alla kriipsutada, et kui meie Saksa õhkkonnas viibime, kui meie Saksa kirjandusega, näiteks jutlusekirjandusega tutvuneme, paistab seal silma määratu palju shovinismi ja kitsarinnalsust, mida aga Anglo-Saksi vaimulikus kirjanduses ei leidu. Kui võtta mõne silmapaistvama Saksa jutlustaja kirjatööd, siis räägivad need Saksa Jumalast, Saksa ristiusust, ja rõhutavad, et „An dem deutschen Wesen soll die Welt genesen.“ Niisuguseid asju võite sealses usu-lises kirjanduses leida igal sammul, ehk küll just seal ideed peaksid rahvusvahelised olema ja jutlustaja peaks oma vigu ja puudusi üles katsuma otsida ja neid esirinda nihutada. Seal aga leiate iseenda ülistamist ja alalist suursugususe allakriipsutamist. Kui võtate pärast ilmasõda ilmunud jutluseraamatud, siis jut-

lustajad süüdistavad ainult teisi, leiavad, et Saksamaa on ainuke õnnetu kannataja, temale on ülekohut tehtud, ja kurjus ning patt on teiste juures, mitte tema juures. Nimetan seda kõike seepärast, et näidata, et see õhkkond on teistsugune. Jutlustaja ei ole ju erand, tema on ikkagi oma rahva liige, oma rahva keskel võrsunud, ja kui ta niisuguste helidega välja tuleb, siis on sellel ikkagi rahva hingeelus oma tagasein.

Niisuguseid toone, lugupeetud Riigikogu liikmed, Inglise jutlusekirjandusest teie ei leia. Ma ei ole niisuguseid asju märganud, et seal Inglise Jumalast ja Inglise ristiusust kõneldakse, et nad püüaksid hoobelda, kui suur on Inglismaa j.n.e. Seal püütakse süveneda üldkõlblikkudesse põhimõtetesse ja üldnimlikkudesse väärtustesse, millele just teie, härrad sotsialistid, pearõhu peaksite panema, sest et teie ju rahvusvaheliste aadete eest võitlete.

Minul oli hiljuti juhtumisi käes eksemplar Saksa ajakirjast „Deutsche Monatshefte“ nr. 2 —veebruari number. Selles oli artikkel, mis kirjutatud endise Saksa keisri Vilhelmi 70-da sünnipäeva puhul, teda ülistavalt, kus näidatakse, et ta peaaegu kõige eeskujulikum valitseja olnud, kes seniajani elanud. Tuuakse kõiksuguseid ülistavaid sõnu. See on muidugi kõrvaltähtsusega, kuid üheks põhjenduseks toob artiklikirjutaja lõpus ette kirja, mille endine keiser Vilhelm II ise olevat kirjutanud, ja nimetab seda „Ergreifende Beichte des Kaisers.“ See tõendavat, kui suurejooneline ja sügava iseloomuga see mees olevat olnud. Seal leidub muu seas järgmist: „Wenn ich eine Schuld bekennen soll, dann will ich wenigstens eine wahre Schuld bekennen. Ich bekenne mich schuldig das Vaterland stets über meine Person gestellt zu haben; bekenne mich schuldig, dem Vaterland und dem Heer meine Person zum Opfer gebracht zu haben... Ich habe die Gerechtigkeit geliebt und das Unrecht gehasst, darum sterbe ich in der Verbannung.“

Nõnda, ta tunnistas, et ta isamaa on seadnud kõrgemale kui oma isiku, isamaa kõrgemale kui sõjaväe ja isamaale oma isiku ohvriks toonud. Ta on õigust armastanud ja ülekohut põlanud, sellepärast peab ta asumisel surema.

Kui säärase tunnistuse keegi teine annab, kui mõni teine inimene oleks nõnda kirjutanud ja teda nii kõrgelt hinnanud, siis oleks see väga ilus. Kujutage aga ette, kui inimene ise sellega välja tuleb, kui näiteks meist keegi tuleks ja ütleks, ma olen oma elus ja tegevuses oma isiku kõrvale jätnud ja isamaad tähtsamaks pidanud j.n.e., ma ütlen, see avaldaks väga vildakut mõju ja oleks ainult upsakuse ja kõrkuse tunde-

märgiks. Kui seda aga nimetatakse „Ergreifende Beichte“ ja selle najal tõestatakse, kui suur see mees on, siis on tunne, et see ühe väga iseäraliku rahva õhkkonnast, meelsusest välja kasvanud. (K. Ast, stp: Härra Tallmeister, siin saalis leidub ka neid, kes endast seda arvavad ja siin seda avalikult tõendavad.) See võib võimalik olla, aga ma ei suuda tungida üksikute südamesse ja ei hakka selles mõttes neid inimesi arvutama. Siin on aga asi mustvalgel ja see on tüübiline näide. Võiksin sääraseid näiteid Saksa jutlusekirjandusest suurel määral ette tuua. See aga näitab, et kui tahame oma noorsugu kõlblikult kasvatada, kui tahame tulevikus püüda suurejoonelsuse, soliiduse poole ja tahame oma haridusepoliitilises elus pidada suuna, mis igasugusest väiklusest kõrgemal, siis usun, et sellelt seisukohalt välja minnes ei ole meil siin valida, vaid meie peame tunnistama, et Inglise keele juures on tegemist keelega, mis ei ole ainult ilmakeel, vaid kus tegemist on ikkagi ühe niisuguse rahvaga, kes oma soliiduse ja auväärikuse poolest, ma julgaksin öelda, teised kaugele taha jätab. Mina ei taha teisi asju enam kordama hakata, mida selle keele põhjenduseks ette toodi. Ütleksin ainult mõne sõna selle kohta, mida siin mõni kõneleja on rõhutanud, et meil ei suudeta Inglise keelt õppida, et ei ole õppejõude, et see on raske, ja et meil just sellepärast esialgu tuleb piirduda Saksa keelega. Mina saan neist raskustest aru, kuigi meie siin asja üle öö ei otsusta, vaid tahame ainult suuna ja sihi määrata, mille poole peame püüdma. Aga mina aryan, et siiski on juba seni selle puuduliku töö juures, mis tehtud, võimalik olnud häid tagajärgi Inglise keele õppimise alal saagedasti kätte saada. Minul on kiri, mille kirjutanud ühe Liverpooli high school for girls juhataja, s. t. Liverpooli kõrgema tütarlastekooli juhataja, ühele Tallinna tütarlaste gümnaasiumi Inglise keele õpetajale, kes seisis selle kooli juhatajaga kirjavahetuses. Selles koolis oli niisugune asi korraldatud, et 4—5 klassi õpilased, kokku umbes 100 õpilase ümber ühes paralleelklassidega, seisid kirjavahetuses selle kõrgema Inglise kooli õpilastega. Juba kuude kaupa vahetasid nad isekeskis kirju, et sel teel võimalik oleks üksteisega tuttavamaks saada ja niiviisi lähemale astuda ühele kaugel võõrsil asuvale koolile. Selles kirjas rõhutab tähendatud kooli juhataja muu seas seda suure heameelega, kui ilusasti ja intelligentselt need õpilased Inglise keelt kirjutavad. Siin tuleb ette lause: „We are all greatly struch by the excellence of the English your pupils write. We think it wonderful.“ Et „meie oleme kõik väga suuresti üllatatud sellest, kui elegant-

set Inglise keelt Teie õpilased kirjutavad.“ Et aga siin tegemist ei ole üksiku inimesega, vaid 100 õpilasega, kes kirjavahetuses olnud ühe Inglise kooli õpilastega, siis näitab see, et võimalik on olnud ka meie puudulikkude meetodite ja võimaluste juures Inglise keelt õppida. Minule näib, et see ei olegi kõige tähtsam, et õpilased Inglise keelt just hästi kõnelevad, vaid peasi on, kui nad lugeda oskavad, kui nad oskavad kirjandust tarvitada ja sellesse õhkkonda selle kirjanduse teel sisse kasvada, mida enne puudutasin. Sellepärast näib mulle, et meie seda sihti ei tohi silmist kaotada, vaid peame püüdma selle poole, et haridusepoliitiline suund Inglise keele poole kalduks ja selle kultuurilise õhkkonna poole, mis ainult ei ole ilmakultuur, vaid ühes sellega kindlasti tervendavalt ja kõlblikult ja vaimlikult kasvatavalt meie rahvale mõjub.

A. Usai (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Mina ei taha keelteküsimust vaadelda mitte põhimõttelikult, vaid puhtpraktiliste elunõuete seisukohast. Ei taha vaadelda keelteküsimust ka üksikute ministrite ja nende abide ringkirjade ja sümpaatiate seisukohast, sest ministrid alatasa vahelduvad, kuna rahva vajadus keelteküsimuses alati maksma jääb. Meil on keelteküsimuses igatahes algusest peale vildakut politikat aetud. Võtame põhimõtteliku küsimuse — võõrkeeled meie algkoolides. Milline tähtsus on võõrkeeltele meie algkoolides? Väga väike. Keel iseenesest kui aine üldhariduslikust seisukohast ei paku midagi suurt. (J. Tõnisson, rhv: Mis Teie kultuurkeeleta siis kultuurialal saate omandada?) Keel on vahend võõra kultuuri tundmaõppimiseks. Isenesest keel ei laienda inimese silmaringi ja ei süvenda ta vaimuelu. (J. Tõnisson, rhv: Aksioom on, et iga uue kultuurkeelega inimene omandab uue hinge.) Ainult siis, kui on võimalik võõrast kultuuri tundma õppida. Mina kõnelen keelest enesest. Ei ole tähtis, kui meie teame laua nimetuse kümnes keeles. Kas oleme meie sellega targemaks saanud?

Vaatame kuidas võib rahvas kasutada võõrkeeli. Algkoolides õpetatakse võõrkeeli väga väikeses ulatuses, ja võibolla 10% õpilasi läheb algkoolist keskkooli, et seal edasi õppida. Suurem osa aga, vähemalt 90% unustab õpitud keele täiesti; järelikult võõrkeel laiemale rahvahulkade tarvis ei paku midagi hariduslikust seisukohast. Usute teie, lugupeetud Riigikogu liikmed, et meie rahvas oma haridusliku tasapinda ja kultuuri tõstab võõrkeelte abil? Mina seda ei usu. Oleks väga hea, kui meie rahvas suudaks kasutada oma haridusliku tasapinna tõstmiseks need raamatud, mis

meil emakeeles ilmuvad. Olen veendunud, et meie laiad rahvakihid ei suuda praegusel ajal kasutada ka seda kirjandust, mis emakeeles ilmub. Pole juttugi sellest, et suudetakse pärast algkooli lõpetamist Saksa või Inglise keele abil omandada haridust. Ma oleksin väga rõõmus, kui keegi tuleks ja selgeks teeks, et need lapsed, kes õpivad meil algkoolis Saksa ja Inglise keelt, tulevikus suudavad oma haridust nende keelte abil täiendada. Aga ometi, nagu ma tähendasin, on päevaselge, et 90% neist pöörab tegevusele ja tööle, mida nende vanemad teevad. Järelikult võõrkeeltele meie algkoolides on puht-teoreetiline ülesanne — valmistada teatud osa õpilasi keskkooli tarvis ette. Kuid kas on loomulik, et 90% õpilastest peab oma kallist aega, mis vajalik silmaringi laiendamiseks ja teadmiste kogumiseks, raiskama võõrkeelte õppimiseks? Pedagoogilisest seisukohast, mis üldtunnustatud, ei saa kuidagi kaitsta võõrkeeli algkoolis. Kui meie pöördume suurte kultuurrahvaste poole, siis sellele vaatamata, et nende juures on teostatud juba pikemaajaline — 8-aastane emakeelne algkool, nagu sakslastel ja ameeriklastel, ometi ei õpetata seal ühtki võõrkeelt. Meie algkoolis on võõrkeelt õpetatud juba alates 3-dast õppeaastast, kus õpilased vaevalt suudavad oma emakeelega valmis saada. Pedagoogilisest seisukohast säärest teguviisi kuidagi kaitsta ei saa. Kui võtame arvesse tõsiasja, et meil on algkoolis õpetatud kaht võõrkeelt, Saksa ja Inglise keelt, siis läheb asi päris pööraseks.

Võin oma praktikast näiteid tuua. Kui Petserimaal setu lapsed 3. õppeaastast peale õppisid Saksa keelt ja 5. õppeaastast Inglise keelt, siis pean mina, lugupeetud härrad Riigikogu liikmed, küll üht asja tunnustama: Rahvas ei suutnud seda oma terve mõistusega mõista. (K. Ast, stp: Ei võigi, see on absurdne.) Mina kummardan rahva terve mõistuse ees. Kollektiivne mõistus ületab üksiku mõistuse, ning rahva arusaamine keelteküsimuses jääb igatahes maksma. (K. Ast, stp: Päris õige.)

Ei saa eitada võõrkeelte õppimise vajadust keskkoolides. Keskkool peaks olema kohaks, kus võõrkeeli õpetatakse, sest seal õpivad noored inimesed, kes ennast ette valmistavad kas kõrgema hariduse saamiseks või praktilisele tegevusele. Algkoolis, kus valmistatakse ette elule, ei saa kaitsta ühtki võõrkeelt, ja olen veendunud, et võõrkeeled langevad ajajooksul algkoolide õppekavadest täiesti välja. Alguses õpetati algkoolides kaht võõrkeelt, nüüd on jäänud üks keel, ja ainult vanemates klassides: 5. ja 6. õppeaastal.

Esimese keele kohta keskkoolides tuleks järgmist alla kriipsutada. Mitte haridusmi-

nistrite, nende abide või riigi kooliosakonna direktorite ringkirjad ei määra esimese võõrkeele keskkoolis, vaid see võõrkeel, mida õpitakse algkoolis. On loomulik, et võõrkeel, mida algkoolis õpitakse kolm või neli aastat, ka keskkoolis ilmtingimata jääb esimesele kohale. Kui tegelikult Saksa keelt õpetatakse esimese võõrkeelena algkoolis, siis jäävad ringkirjad Inglise keele kasuks ainult deklaratsioonideks ja väga halbadeks deklaratsioonideks, nagu kommunistide juures, kes välja annavad dekreedide, mis peavad elu normeerima, kuid elu käib oma rada ja dekreedid jäävad õhku rip-puma.

On deklareeritud Inglise keele õpetamist, aga tegelikult õpetatud Saksa keelt. Kui tul-lakse välja ja öeldakse, nagu seda tegi härra Möttus, et siin on suurepärase korraldus tehtud, siis võiks öelda, et see on paberlik korraldus.

Kõneldakse, et meil on olemas algkooli õppekavad, kus Inglise keel on esimesel kohal. Mida see kõneleb? Ainult seda, et need õppekavad Inglise keele suhtes ripuvad samuti õhus, kui need seni rippunud. Öeldakse, et hakatakse tänapäevast peale tõsiselt ette valmistama Inglise keele tundjaid; kuid neid on ette valmistatud juba 10 aasta jooksul. Tartu ülikooli juures on igal aastal Inglise ja Saksa keele kursused korraldatud, millest osa võtnud keelteõpetajad. Peamure oleks kõigepealt Inglise keele õpetajate ettevalmistamine. Alles pärast võiks otsustada esimese võõrkeele küsimuse.

Edasi on kindel, et meie peame vähemalt üht võõrkeelt oma koolides õppima, sest võõrkeelte vajadus seisab nimelt selles, et läbi käia oma lähemate naabritega ja luua edasiarenemise võimalusi, ammutades selle rahva kultuurivaru. Kuid sellejuures peab algusest peale ühe momendi alla kriipsutama: keel ise ja selle oskamine ei loo veel tarvilikke sidemeid ja võimalusi läbikäimiseks, vaid need sidemed on varemalt ette loodud, need tekivad teatud kultuuri piirkonda kuuluvuse näol. Meie oleme juba koolipõlves õppinud, et teatud riigid kuulusid teiste kultuurriikide mõjupiirkonda. On vastuvaidlematu tõde, et naaberkultuurid on need kultuurid, mis mõjutavad. Nüüd on korraga leitud, et on olemas niisugune universaalne kultuur, mis tervet ilma mõjutab. Ja see kultuur olevat Inglise kultuur. Ma leian, et niisugune vaatepunkt on täiesti vildak. Mitte teatud keele oskamine, vaid geograafiline asend ja kaubanduslik läbikäimine määravad ühe kultuuri mõju teise kohta. Tegelik kontakt teise kultuuriga mõjutab, mitte aga keel ise kui niisugune. Omal ajal õpetati koolides laialt ladina keelt, mis avas meile rikkalikud vaimuvarad kaugest minevikust,

ja terve meie klassiline haridus oli rajatud sellele keelele. Nüüd aga oleme loobunud sellest vaatepunktist... (J. Laidoner, põl: Kas võib ladina ja Inglise keelt võrrelda?) Jah, teatud analoogia on ka siin olemas. (J. Laidoner, põl: Mingisugust.) Meie oleme pööranud tagasi elavate keelte poole. Mispärast peaksime meie pooldama esimese keelena Saksa keelt? Ma ei vaatle seda küsimust kultuuride hindamise seisukohalt. Kui hinnata näiteks Inglise, Saksa ja Prantsuse kultuuri, siis võiksime iga kultuuri poolt ja vastu midagi ette tuua. Seda on püüdnud üksikud mõtteteadlased mõtteteaduse ajaloos teha, näiteks Saksa mõtteteadlane Falckenberg. Ta toob Saksa kultuuri kasuks ette terve rea väiteid. Siis käsitleb ta Inglise kultuuri ja leiab siin väga palju positiivseid külgi. Prantsuse kultuuri hindab ta aga kõige kõrgemini. Nii kuulub sakslane Falckenberg Prantsuse kultuuri pooldajate hulka, leides, et see kultuur on üks täielikumaid. Mina tõin näiteid selleks, et näidata, et kultuuride hindamise küsimuses on suuri lahkuminekuid, mis olenevad teatud ulatuses hindaja ilmavaatest, sellest, kuivõrt keegi tunneb üht või teist kultuuri ja kuidas sellele suhtub. Need on hindamise küsimused, ja hindamise küsimustes läheme alati lahku, siin üldist mõõdupuud maksma panna ei saa. (J. Tõnisson, rhv: Mille järgi tahate siis otsustada, kui ei hinda?) Relatiivselt saame hinnata, kuid absoluutset hinnangut ei saa anda.

Saksa keele poolt kõnelevad asjaolud, et meil selle rahvaga on elav läbikäimine ja läbikäimise võimalused igatahes suuremad kui Inglismaaga. Võtame näiteks kaubanduslikud sidemed ja vahekorrad oma naabritega, mida meil tõsiselt tuleb arvestada. Niipalju kui mul teada, püsib Saksamaa sisse- ja väljaveo suhtes, võrreldes teiste riikidega, esikohal. (J. Laidoner, põl: Teie võite ju osta igalt poolt, kui raha on.) Seetõttu oleme sunnitud Saksamaaga intensiivsemalt läbi käima juba puhtpraktilistel põhjustel. Võtame kultuurilise külje. Kuhu oleks meil rohkem võimalusi korraldada ekskursioone võõra kultuuri tundmaõppimise huvides kui Saksamaale? Niipalju kui minule teada, on need võimalused Saksamaal kõige paremad. Kui palju meie inimestest õpib Inglismaa ülikoolides? (J. Laidoner, põl: Nad ei saa ju minna sinna, kui nad keelt ei oska.) Mitte üksnes keeleoskus ei ole mõõduandev, vaid ka rahva majanduslik seisukord. Saksamaa ülikoolides on paremad võimalused õppimiseks. Ainult üksikutel kodanikkudel on võimalik tunda õppida Inglise kultuuri ja selleks sinna sõita, laiadel rahvahulkadel seda

võimalust ei ole. Kui mõned härrad külmanud laenu abil on teinud mõned ringreisid Inglismaal, siis ei tähenda see veel seda, et laimatel rahvakihtidel samad võimalused oleksid. Kui võtame võõrkeele õppimise ilmakirjanduse kättesaadavuse mõttes, siis on meile Saksa kirjandus palju kättesaadavam kui Inglise kirjandus. Saksa kirjandus ise on väga suur. Peale rikkaliku algupärase kirjanduse tõlgivad sakslased veel kõigist keeltest suuremas ulatuses kui ükski teine rahvas. Saksa keele võime kõiki saada. Inglismaal õpitakse vähe võõrkeeli; nad võivad seda endile lubada. Kui aga tahame ilmakirjandusega tutvuneda ühe võõrkeele kaudu, siis ei ole selleks Inglise keel, vaid Saksa keel. Kui katalooge jälgime, mis välja antakse Saksamaal ja Inglismaal, siis näeme, et Saksamaa tõlkekirjandus palju suurem on. (J. Tõnisson, rhv: Inglise tõlkekirjandus on väga suur, lugege katalooge.) Aga Saksamaa vastu ikkagi ei saa, kui asja objektiivselt võtta. Tähenab, esimese võõrkeele küsimus kujuneb praktilise elu seisukohalt Saksa keele kasuks. Ka on Inglise keele õppimine meil raskendatud, võrreldes Saksa keelega seepärast, et meil Eestis puudub Inglise keele praktika. Meie võime seda keelt õppida, aga selle keele tarvitamise võimalused kujunevad väga problemaatilisteks. (J. Laidoner, põl: Aga mispärast õpivad seda keelt nii intensiivselt sakslased?) Seepärast et nad oma emakeelt tunnevad ja neil on tarvis üht teist kultuurkeelt õppida peale emakeele. See on täiesti loomulik. Võtame Prantsuse koolid; seal ei ole võõrkeelteküsimus shablooniliselt lahendatud. Prantsuse maa põhjapoolsetes osades õpetatakse keskkoolides Inglise ja Saksa keelt, lõunapool — Hispaania ja Itaalia keelt. Itaalia koolides õpetatakse Prantsuse ja Hispaania keelt. (J. Laidoner, põl: Kõige rohkem õpivad Inglise keelt.) Hispaania keelt õpivad ka. (J. Tõnisson, rhv: Mõnes kohas õpivad.) Neis riikides on jäetud suurem vabadus keelte valikus, mida tervitada tuleb. Mida tuuakse Saksa keele vastu? Peaasjalikult on toodud minevik, Saksa aadli eitav seisukoht ja eitav ajalooline mõju minevikus Eesti suhtes. (J. Laidoner, põl: Kas Teie arvate, et tulevikus Saksamaal mõju ei saa olla?) Seda ei pruugi karta. Asi seisab selles, et iseseisvuse saavutamise ees on meie seisukord sootum teistsugune. Nüüd ei olene ümberahvustamine sellest, et meie üht või teist keelt õpime, vaid küsimus on peamiselt sellest, kuidas meie kasvatus korraldatud. Kui kasvatus korraldatud meie koolides isamaalises vaimus, siis ühegi võõrkeele mõju ei või esikohale tõusta võrreldes emakeelega, ja ei ole

üldse karta ümberrahvustamist. Vildaku kasvatusesüsteemi juures võiks ka Inglise keel kujuneda valitsevaks keeleks, nii et „paremas“ seltskonnas hakatakse kõnelema Inglise keelt. Milliseid võõrkeeli pooldab rahvas? Rahvas pooldab Saksa ja Vene keelt. (J. Laidoner, põl: Praegu kõige rohkem eratunde võetakse Inglise keeleks.) Õpitakse hooliga ka Vene keelt. Mul on andmeid, et kodanlikes ringkondades, kus Vene keelt eitatakse, kodus seda keelt lastele õpetatakse: võetakse teenijad, lapsehoidjad Vene rahvusest. See näitab, et sõnad ja teod Vene keele küsimuses lahku lähevad. (J. Tõnisson, rhv: Ei olda Vene keele vastu, aga öeldakse, et see ei sünni esimeseks võõrkeeleks.) Aga meie peame olema sirgjoonelised võõrkeelte politikas ja mitte pidama kahekordset raamatupidamist. Võõrkeelte küsimuses ei ole kõneldud rahva vajaduste seisukohalt, vaid üksikute poliitikategelaste maitsete seisukohalt. Kui oleks rahva soove arvestatud, siis oleks keeltepolitikas teistsugune seisukoht läbi löönud. (J. Tõnisson, rhv: Missugune siis oleks läbi läinud?) Saksa keele kõrval oleks ilmtingimata õpetatud ka Vene keelt. Kui pannakse rahvahääletamisele keelteküsimus andmete saamiseks, siis rahvas ilmtingimata otsustaks Vene keele kasuks. (M. Laarman, põl: Petserimaal.) Mitte üksi Petserimaal, ka mujal ollakse säärasel arvamisel. Sest lõppude-lõpuks otsustab rahvas keelteküsimuse mitte teoreetilisest vaatepunktist, vaid puhtpraktiliselt, eluvajaduse seisukohast. Laiematel rahvakihtidel on täiesti selge, et Venemaaga varem või hiljem tekib läbikäimine, ja ma usun, härrad Riigikogu liikmed, et teie ka seda ei eita. Rahvas vaatab küsimusele lihtsalt. Kui lähemas tulevikus Venemaaga läbikäimine tekib, siis peame ka ette valmistatud olema, et meil oleks võimalik lahendada neid praktilisi eluküsimusi, mis elu ise meile üles seab. Faktide loogika määrab olukorra, aga mitte üksikute tegelaste targutused. See on vana ajalooline tõde.

Minu vaadete seisukohalt tuleks meil keskkoolides õpetada ainult üht võõrkeelt ja algkoolid täiesti vabastada võõrkeeltest. Et aga meie ühe keelega läbi ei saa, siis tuleks meil haridusministeeriumi poolt korraldada võõrkeelte kursusi, kus õpetatakse Inglise, Prantsuse ja Vene keelt. Ja siis oleks inimestel, kes ennast ühe või teise ala vastu valmistavad, võimalik valida ja õppida keelt, mida tal praktiliseks tegevuseks tarvis. Siis ei raiskaks meie asjata kallist aega koolis võõrkeelte õppimiseks, sest kooliaeg on meil küllalt piiratud, kuna õppekavad äärmiselt laiaulatuslikud. Sel teel hoiaksime meie aega kokku, eriti algkoolides,

kus võõrkeelte õpetamine pedagoogilisest ja ka praktilise elu seisukohast mõttetu. Säärasel teel lahendaksime meie kõige otstarbekohasemalt võõrkeelteprobleemi oma koolides, välja minnes jõudude kokkuhoiu põhimõttest. Need väited, mis tõi Inglise keele kasuks ette härra Tallmeister, vastavad tõele: on võimalused laialt rännata Inglise keelega, ja ka palju väärtuslikku pakub see keel usuteaduslikust seisukohast. Kuid meie rahvas ei ole rändrahvas, nagu vanasti Israeli rahvas, ka ei ole meie rahva ülesanne usuteadust uurida. (Th. Tallmeister, tõer: See karakteriseerib vaimu.) Seda vaimu ei saa nad kätte, kui nad Inglismaale ei satu. (Th. Tallmeister, tõer: Inglise kirjandust saab lugeda.) Ei saa ka seda nii kergesti kätte kui Saksa kirjandust. (J. Laidoner, põl: Kuulge, härra Usai, Inglise raamatud on palju odavamad.) Kõigepealt ei õpita seda keelt niipea põhjalikult ära. Võõrkeelteküsimuses on laialt teoretiseeritud, kuna praktilise elu vajadused jäetud tagaplaanile. Olen veendunud, et elu ise läbi lööb, faktide loogika paneb oma korra võõrkeelteküsimuses maksma ja paiskab eemale need targutused, mida Inglise keele kui esimese võõrkeele kasuks ette toodud.

Abiesimees **R. Penno** (korra kohta): Juhatuse nimel teen ettepaneku,

määrata praegu veerandtunniline vaheaeg,

et juhatusel oleks võimalus järgmise koosoleku kohta seisukoht võtta.

Juhataja **M. Martna**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Vaheaeg kl. 13.30 min. — kl. 14.30 min.

L. Raudkepp (krst): Neist mõtteavaldustest, mis siin ette kanti, on näha, et kahjuks võõrkeelteküsimus on saanud osalt parteivaheliste suhete asjaks, eelmise ja praeguse valitsuse prestiihi küsimuseks. Seda tuleb kahetseda, kuid loodame, et saame sellest üle. Mina tähendaksin veel mõnele asjaolule, mida ei pandud tähele lugupeetud kõnelejate poolt, nimelt: pedagoogilises mõttes võõrkeelteküsimus tõesti ei ole nii raske, kui näiteks kultuurpoliitilises mõttes, ja kui Riigikogu, just mitte praegune, vist tulevane, asub selle küsimuse olulisele otsustamisele, siis ei pääse meie mööda puhtpedagoogilistest küsimustest selles asjas. Ma tähendasin juba eelmisel koosolekul, kuid ei jõudnud lõpule, et ei tee mingisuguseid raskusi, kui näiteks algkoolis oleks õppejärjestuses esimeseks võõrkeeleks Saksa keel ja

keskkoolis oleks esimesena selles mõttes Inglise keel, (A. Mõttus, tõer: Seal ei saa teisiti.) ja meie saaksime neist raskustest üle, seda enam, et Saksa keele õppimine kergendab Inglise keele õppimist. Kuid võidakse öelda, et jälle ümberpöörduvalt, kui võtaksime Inglise keele esimeseks, siis oleks Saksa keele õppimine kergem. Kuid tuleb tähendada sellele, et meie õpilased lõpetavad 12—13 aasta vanusena algkooli ja astuvad keskkoolidesse sellealastena. See on aeg, kus mälu töötab hästi, nagu näitab seda hingeteadus. Siis oleks hea, kui parema, püsivama mäluga suudetakse omandada raskem keel, milleks osutub Saksa keel oma paljude artiklitega; selle järele on kergem üle minna Inglise keelele. Kui aga mälu tegevus allapoole läheb, see on 14, 15 kuni 16 aasta vanuses, siis ei oleks niivõrt soodne asuda raskema keele õppimisele, ja vanemas eas oleks õpilastel mõnusam asuda kergema keele õppimisele, seda enam, et pind selleks valmistatud.

Samuti võiks täiendavalt öelda, et Inglise kultuur, Anglo-Saksi orientatsioon on tõesti vastuvõetav meie koolile, ja nagu Riigikogu kolleeg Tallmeister näitas, meie usuellule. Isiklikult ise kui ka kõik need, kes on koolipõllul tegevad, tervitaksid väga, kui Inglise praktilikkus tungiks meie kirikusse, meie usuellu, võibolla ka veel kaugemale, näiteks et meil oleks ka oma Lloyd George, kes räägib Jumalast kui rahvaste juhust, ja näiteks president Coolidge, kes pööraks rahva poole karjasekirja-taolise läkitusega, ja et meil võõras ei oleks pühapäeva pühitsemine, et meil dshentlmenlikkus ja korrektsus tõuseksid kõrgemale. Tahaksin lõpuks veel nimetada ajakirjandust, või nimelt üht osa ajakirjandusest: Inglismaal kirjutatakse ajakirjades Jumala nimi suure tähega, kuna meil armastatakse vastupidist. (K. Tonkman, põl: Ärge siia poole vaadake. Vaadake sinna poole ka.) Ma ei mõtle „Kajale“ ega „Rahva Sõnale“, vaid ajalehti on ka keskerakondadel. Muidugi, need on väiksed asjad.

Kõigi nende asjaolude tuum on see, et mõndagi peaks Anglo-Saksi kultuurist üle võtma, mis õpetab austama isikut, korrektsust, heasoovlikkust. Meie peame palju juurde õppima. Kui see kõik üle tuuakse praktilisele alale, kooli, siis annaks see väga häid tagajärgi, ja meie kombelikkus tõuseks. Võibolla see vabameelsetele ei meeldi, kui Inglise orientatsioon meie kooli tuuakse ja sellega ühes vast vitsakimp. Ei ole midagi sinna parata. Kui tahame elu rajada Inglise orientatsioonile, siis tulevad niisugused abinõud ka sealt kaasa tuua. Meie oleme selles mõttes ka raskes seisukorras. Näiteks ütleb mõnikord lapse isa,

et antagu poisile hea keretäis. Meie aga praeguse kooli korra juures seda tarvitada ei saa, ei taha, ei või tahta; nähtavasti ei ole niisugusel abinõul kodus küllaliselt tagajärgi. Eriti ka usu ja kiriku alal tooks uus orientatsioon meile tingimata parandusi praktilises mõttes. Võibolla ehk mõni mõistuseusuline loobub teatud mõistusepärasusest, mida tahetakse maksta panna usust arusaamises, hakkab rohkem huvi tundma usuellu praktilisuse vastu, nagu seda Anglo-Saksi geenius on suuremal määral meile demonstreerinud. Meie võime sealt väga palju õppida. Kõik need küsimused keerlevad selle ümber, missuguste korraldustega üle minna Inglise keelele, kui esimesele võõrkeelele. Kuigi lahkuminekuid on leidunud ja need suured ei ole, oleks võidud Inglise keelele anda esimene koht näiteks juba nüüd kohe kommertskoolides, ja üldse võiks haridusministeeriumi loaga võimaldada suuremat vabadust keelte suhtes. Ka kerkib üles küsimus, kas vahest parem ei oleks õppida põhjalikult ainult üht võõrkeelt. Nii võiks näiteks olla keskkool, kus ühes on võõrkeeleks Inglise keel, teises kas Prantsuse või Saksa keel. Ministeerium on püüdnud siin liiga ühest vormist kinni pidada. Kui siis tulevikus asutakse küsimuse sisulisele arutamisele, siis ei või pedagoogiline moment siin kuidagi viisi kõrvale jääda. Need pedagoogilised momendid, nagu ma aastate jooksul olen tähele pannud, on igatahes säärased, nagu ma siin endale lubasin ette kanda. Mõne aasta pärast võiks Inglise keel suuremas osas keskkoolis esimesel kohal olla; siis oleks kari terve ja huntidel oleks ka kõht täis. Nii traagiliselt seda asja ei maksa tõesti võtta. Ma ei saa teha siin ülemineku-vormeli ettepanekut, aga ma võiksin umbes ette lugeda seda, kuidas ma mõtlen praeguses olukorras ülemineku-vormeli võimalikku kuju, mille võiks vast vastu võtta tulevane Riigikogu, kui ta asunud sisulisele arutamisele. Igatahes võiks Riigikogu vastu võtta niisuguse soovi: 1) avalikkudes algkoolides praegustes oludes oleks esimeseks võõrkeeleks Saksa keel, tarbekorral vabatahtliku õppeainena; 2) avalikkudes keskkoolides tõstetakse Inglise keele oskuse tasapinda Saksa keele kõrval, sealjuures kommertskoolis ja muus erilaadilistes koolides esimesele kohale; (H. Rebane, põl: See on virr-varr.) 3) kõigi võõrkeelte suhtes üldse peaks võimaldatama rohkem liikuvust üksikutes koolitüüpides, eriti ära hoides järske üleminekuid ja korraldusi, mis kahjulikud meie koolielu rahulikule edule. Kui mulle vahele hüüti, et see on virr-varr, siis ütlesin selle kohta: see on asjatundmise puudus, kui minule öeldakse nende kavatsuste kohta, et see olevat virr-varr.

Meie koolides võib väga hästi hakata õpetama esimese võõrkeelena Saksa keelt. Kui üldse tunnustatakse, et Saksa keel on teise võõrkeele väärtusega, siis võib see keel õppeaja järjestuses väga hästi olla esimeseks keeleks. Kui sellest aru saadud ei ole, siis võibolla, lugupeetud härrad, ei ole teie end lasknud pedagoogilistes küsimustes informeerida; asi on täiesti pedagoogiliselt võetud. Ma ei või oma ettepanekut praegusel momendil teha neil põhjustel, mis ma juba nimetasin. Ma tahtsin ainult öelda, et asja rahulik likvideerimine on täiesti võimalik, ja ei ole hea, et keelteküsimus on saanud kahe valitsuse prestiihi küsimuseks.

A. Mõttus (töer): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Mina ei kavatsenud enam sõna võtta selles küsimuses, aga härra välisminister tõi asjaolusid ette, mis siiski sunnivad paari sõnaga nende juures peatuma.

Kõigepealt pean tähelepanu sellele juhtima, et eriti välisminister küsimuse säärasele pinale viinud, mis selle rahuliku lahendamist teatud viisil ei soodusta, ja teiseks, et ta puudutanud küsimust, mida kõige vähem sealt poolt oodata võis. Ta küsis, mispärast eelmine valitsus oma otsuse teinud salase? See on natuke piinlik küsimine, et küsimine aga seatud, siis vastan sellele.

Nagu juba erakorralisest teadaandest selgub, on 1926. aastal märgukiri adresseeritud Vabariigi Valitsusele. See märgukiri anti komisjoni. Komisjon pidi seisukoha võtma memorandumis suhtes. Haridusministeeriumist ega mujalt jälgi selle asja kohta ei leitud. Memorandum oli haridusministeeriumist kadunud. Pidin tegema vastava korralduse, et seks ja seks kuupäevaks oleksid kõik paberid korda seatud. Ja siis toodi ka memorandum tagasi, ning mind paluti, et ma ei küsiks, kust on see saadud. Mina ütlesin, et ma olen niivõrt korrekne, et ei küsi seda. Eelmise valitsuse poolt moodustatud komisjon ei olnud midagi muud kui komisjon samas koosseisus, mis moodustati 1926. aastal, ja valitsuse otsus oli, et see komisjon oma tööd lõpule viiks. Valitsus ei tahtnud, et väljaspool mulje tekiks, et küsimus seisab kaks aastat lahendamata komisjonis. See oli üks motiiv, mispärast oli valitsuse otsus salane. Kuid see ei takistanud ometi põrmugi seda, et praegune valitsus oma otsuse avalikult oleks teinud.

Kuluaarides avaldati arvamist, et see on kontinuiteedi pärast sündinud. Kahju, et see kontinuiteet ei ole terves ulatuses püsinud, vaid ainult ühes osas.

Haridusminister **L. Johanson**: Aus-tatud Riigikogu liikmed! Selle küsimuse kohta

on esitatud kaks resolutsiooni, üks on lihtne ja teine on töörakonna Riigikogu rühma poolt, mis kõlab järgmiselt: Riigikogu, ära kuulates rkl. Mõttus'e erakorralise teadaande ja läbi-rääkimisi selle üle, leiab, et ei ole soovitav, kui Vabariigi Valitsuse korraldusega muudetakse keelepoliitika suuna, vaid peab tarvilikuks, et võõrkeeleküsimus ära otsustatakse seaduse-andlikul teel, ja läheb päevakorras edasi.

See ülemineku-vormel sisaldab neid mõtteid, mis mina selle küsimuse arutamisel olen varemgi pooldanud, kui olen öelnud, et vististi soovitavam oleks, kui selle küsimuse otsustaks lõpuks Riigikogu. Sellejuures on soovitav, kui enne ära kuulatakse asjaomaste ringkondade arvamisi, ja muu seas ka riigi haridusekogu võiks seda küsimust arutada. Kõike seda teha võimaldab Vabariigi Valitsuse otsus, millega muudeti eelmise valitsuse salane otsus. Olgu vahemärkusena tähendatud, et salaseid otsuseid selle küsimuse kohta on kahel juhul tehtud: siis kui Riigivanemaks oli härra Tõnisson 1920. aastal ja 1928. aastal, ning kunagi ei ole see tarvilikke tulemusi andnud. Ka 1920. aastal, kui sellekohane salane otsus tehti, ebaõnnestus see. Ka nüüd ei saa öelda, et 1928. a. otsus, mis tehti, oleks andnud neid tulemusi, mis kätte tahetakse saada. See küsimus tuleks lõplikult otsustada, ja tuleks Riigikogus otsustada.

Sisuliselt ma küsimuse juures peatuda ei taha, vaid tahaksin vastata mõnele küsimusele, mille püstitas rkl. Mõttus. See on küsimus, kuidas tegelikult olukord seminarides jääb ja kas seatakse Saksa keel esimesele kohale? Tegelikult on olukord Tartu seminaris järgmine: õpetatakse Saksa keelt 18 tundi ja Inglise keelt 11 tundi. Rkl. Mõttus nimetas just Tartu seminari. Need tunnid on käesoleval aastal. 1927./28. a. õpetati Saksa keelt 19 tundi ja Inglise keelt 10 tundi. Nii et väike vahe on olemas. Rakvere seminaris oli 1927./28. õppeaastal mõlemat 18 tundi. Nüüd on Saksa keelt 18 tundi ja Inglise keelt 19 tundi. Võru seminaris oli 1927./28. aastal Saksa keelt 20 tundi, Inglise keelt 16 tundi. Käesoleval õppeaastal Saksa keelt 16 tundi ja Inglise keelt 19 tundi. Läänemaa seminaris oli 1927./28. aastal Saksa keelt 18 tundi, Inglise keelt 17 tundi. Käesoleval õppeaastal on mõlemat 18 tundi. Abja gümnaasiumis, kus esimeseks võõrkeeleks Inglise keel tunnustatud, on Saksa keelt 21 tundi ja Inglise keelt 17 tundi. Niisugune on praegu olukord koolides.

Käesoleval kooliaastal ei ole mingit muudatust tehtud, mingisugust uut korraldust ei ole, vaid kõik jääb nii, nagu siamaani olnud. Ka need korraldused, mis õpetajate ettevalmistuseks kavatsatud teha, jäävad püsima.

Õpetajate seminaride tundidekava on avaldatud 1924. aastal Riigi Teatajas nr. 36. Seda tundidekava ei ole muudetud. Kui mõned muudatused tehtud, siis ei ole need veel Riigi Teatajas avaldatud, tegelikult on need koolides maksmas. Seminaride kohta maksab iga-tahes 1924. aasta õppetundide kava.

Tarvilikuks tuleb igal juhtumisel tunnustada Inglise keele õpetajate ettevalmistamist. Meie koolides praegu Inglise keele õpetamine heal järjel ei ole. Seda saaks illustreerida järgmise looga. Mõni aasta tagasi tegi haridusministeerium katseid, kutsuda õpetajateks inglasi. Meil on peaaugult tähtis see väljarääkimise mõttes. Tekkis kirjavahetus Briti konsuliga, kes küsis, kuipalju Inglise keele õpetaja palka võiks saada. Ministeerium vastas, et 10—15 £ kuus. Konsul avaldas arvamist, et niisuguse palgaga läbi ei saa kultuurinimene ka mitte meie oludes. Sellega lõppesid läbirääkimised. Meil on keskkooliõpetaja palk 200 krooni kuus, Inglismaal 900 krooni kuus. Ministeeriumil tuleb kohalikkude jõududega läbi ajada. Seepärast on meil kooliõpetajate ettevalmistamine väga tarvilik igal ajal.

Loomulik, kui keeleküsimus otsustatakse tunnikavadega. Keskkoolide tunnikavad on praegu koostamisel, ja nähtavasti tahab Riigikogu selle küsimuse otsustada või oma seisukoha öelda. Vast on see ka väga tarvilik.

J. Laidoner (põl): Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma kuulasin selle küsimuse arutamist kõige suurema tähelepanuga, kuulasin kõiki auväärt rääkijaid ja pean ainult üht konstaterima: Väga kahju, et niisugune suur küsimus on parteipoliitilises keerises ja veel niisugusel ajajärgul, nagu praegu, kus vahekorrad on võibolla teravamad kui harilikus ajajärgus. Ma näen, et valitsuse koalitsiooni parteides üksmeelsust ei ole. (Haridusminister L. Johanson: Valitsuse otsus oli täiesti üksmeelne.) Ma ei saa pooldada seisukohta, et see küsimus suur küsimus ei ole, nagu üks lugupeetud endistest haridusministritest siin tähendas; minu arvates võõrkeelte õpetamise küsimus on määratu suur küsimus väikestele rahvastele, üks suuremaist kultuurielus. Ei saa ka ühel arvamisel olla, et kultuuriline orientatsioon ei ripu võõrkeelest. Meil ei ole praegu mingisugust Inglise orientatsiooni, vaid Vene ja Saksa orientatsioon, sest sealt oleme saanud oma kultuuri, ja see annab end tunda igalpool. Meie kultuuriline orientatsioon on Vene ja Saksa orientatsioon ka seepärast, et meie õige vähe tunneme teiste rahvaste kultuure, nimelt Inglise ja Prantsuse. Iseenesest mõista, niisugune vaimliku mõju all olemine määrab poliitilise orientatsiooni.

Meil on väga palju räägitud, et on katsutud Saksa keele vastu üles astuda. Ma juba tähendasin vahelhüüdena ühele lugupeetud eelkõnelejale, kes nimetas Prantsuse keelt salongi-keeleks, et see keel on sama praktiline ilma-keel, kui mõni teinegi. Meie ei pea sellest seisukohast vaatama keelevalikule, et kas see on ühe või teise isiku sümpaatia, vaid oleks parem, kui see täiesti vaba oleks parteipoliitilisest survest, et igauks võiks oma arvamise siin selle kohta avaldada. Siis ehk leidub ka joon, mida meie peame selle küsimuse otsustamisel lõplikult tunnustama, et määrata tulevikku, sest siin ei ole küsimus olevikust, vaid sellest, millele meie tulevikus välja läheme.

Mulle paistab, et küsimus on praktiline, missugune võõrkeeltest on kõige kasulikum ja millega tulevikus rahvas kõige rohkem võib kätte saada. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Praegusel silmapilgul ma ütlen, ainult Vene keelega ükski inimene meil kuskil tööd ei leia. Praegu on Vene keele mõistjaid küll ja küll, aga nad nälgivad ja ei leia mingisugust teenistust. Võimalik, et tulevikus asi muutub, kuid praegu ei anna Vene keel midagi. (P. Schütz, stp: Võtke kohapakkumise kuulutused: Kolm kohalikku keelt.) Mingisugust kolme kohalikku keelt meil praegu ei ole. Fakt on see, et praegu kõige rohkem käib ümber inimesi, kohaotsijaid, kes just Vene keelt mõistavad. Meie peame kui väikeriik ja väikerahvas sellega rehkendama, et meie kodanikud mitte ainult Eesti pinnal tööd ei tee ja leia. Saksa keelega ei ole välismaail ka midagi peale hakata tööleidmise mõttes. Ainuke ilmakeel on Inglise keel, ja kui kodanik mõistab Inglise keelt, on tal võimalus väljaspool Eestit tööd leida kergemini, kui teiste keeltega. Imelik asi, meie praegu vaidleme selle juures kaunis teravasti, missugust keelt õpetada, kuna teised, nagu näha, selle juba otsustanud. Kohalikud sakslased õpivad väga suure õhinaga Inglise keelt. Kohalikkudes Saksa koolides on Inglise keele õpetamine heas seisukorras. Saksamaa õpib suure tuhinaga Inglise keelt. Prantsuse maa, Itaalia, Nõukogude Vene õpivad Inglise keelt. Mina tähendasin vahemärkusena, et meil praegu kõige rohkem eratunde võetakse Inglise keeles. (J. Voimaa, stp: Kust seda teate?) Niipalju kui kuulda, otsekohest statistikat ei ole. Kas on neid palju, kes võtavad Saksa keele tunde, kõik võtavad Inglise keele tunde. Muidugi on Saksa keele mõistjaid, aga, nagu näha, ei ole suur tarvidus nende järele.

Üks eelkõneleja tähendas, et meil on kaubandus suuremal määral Saksamaaga, meil on Saksamaalt sissevedu. Osta võite igasuguse keelega, kui teil raha on, aga kaupa mahutada,

see on palju raskem, selleks peate palju rohkem tööd tegema, ja väljaveomaana on domineeriv Inglismaa. Seda näitab asjaolu, et meie suured kaubakontorid, isegi kohalikud Saksa kaubakontorid, on võtnud oma ärikeeles inglise keele. Ka Eesti firmad on sunnitud seda tegema ja ei saa teisiti.

Küsimus on võrdlemisi teravasti üles tõstatatud, ja võib ainult kahetseda, et see niisugusel kujul üles tuli. Mina ütlen, praegu on meil Vene ja Saksa orientatsioon, õpime koolides rohkem Saksa keelt, aga kui see tulevikus nii jääb, siis see hea ei ole. Minu arusaamise järgi oleks soovitav, et meie rohkem hakkaksime õppima inglise keelt. Kui see nii jääb, nagu seni, siis on sellest väga kahju. Kuid, nagu näha, meie seda küsimust praegu ka otsustada ei jõua. Mulle paistab, et küsimus jääb nii, nagu see oli, aga üht võib soovida, et see küsimus, kui mitte selles Riigikogus, siis tulevases Riigikogus üles tõstatataks ja seaduseandlikul teel otsustataks. Võibolla et tulevane Riigikogu selle küsimuse otsustab ka Saksa keele kasuks, see on väga võimalik ja väga kahju. Mina ei mõista seda ette öelda, aga oleks kahju, kui ta seda teeks. (Teedeminister O. Köster: Ega üleminekuvormelid ei lahenda seda.) Üleminekuvormelid siin midagi ei aita. Väga kahju, et see küsimus teravaks läinud ja ei saa seda enam nõnda rahulikult kaaluda, kui see tarvilik oleks olnud. See küsimus peab jääma tulevase Riigikogu otsustada, ja loodame, et ta otsustaks selle küsimuse mitte nagu seni, vaid et meie inglise keelt rohkem õpiksime kui seni.

Vaheaeg kl. 15.05 min.—kl. 15.25 min.

6. Riigikogu järgmise koosoleku määramine.

Sekretär **A. Tammann** (korra kohta): Riigikogu juhatusel nimel teen ettepaneku, pidada Riigikogu järgmine koosolek täna kell 18 järgmise päevakorraga:

1. Põllutööliste tööaja ja palgaolude korraldamise seaduse maksvusetuks tunnistamise seadus — K. Tamme, P. Järve, A. Toomel'i ja J. Teetsov'i ettepanek.

2. Riigi 1928./29. a. lisaeelarve nr. 2 arvel eelkrediidi määramise seadus — III lugemisel.

3. Riigiteenijate teenistusvanuse tasu seadus — III lugemisel.

4. Sõjakohtute seaduse muutmise seadus — III lugemisel.

5. Lelle jaama laiendamiseks maa sundvõõrandamise seadus — II lugemisel.

6. Vabariigi Valitsuse ja ministereeriumide korraldamise seadus — II lugemisel.

7. Talumajandusnõuande korraldamise seadus — I lugemisel.

8. Asunduskapitali seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

9. Võru-Petseri kinnistusejaoskonna seadus — üldkomisjoni ettepanek.

10. Seadus öötöö keelu kohta pagaritöötuses — sotsiaalkomisjoni ettepanek.

K. Ast (stp): Ma teen ettepaneku, muuta juhatusel poolt esitatud päevakorda selles mõttes, et punkt 7 — talumajandusnõuande korraldamise seadus — I lugemisel võtta 1. päevakorra-punktiks õhtusel koosolekul.

Põhjendan oma ettepanekut sellega, et Riigikogu on väga suurt vaeva näinud selle seaduseelnõu arutamise edasiviimiseks. Nüüd on lõpuks Riigikogu niikaugele jõudnud, et läbirääkimised selle seaduseelnõu puhul on katkestatud, ja järgnevad veel ainult rühmade esindajate sõnavõtmised. Et seda väga pikaks veninud ja tüütavaks saanud seaduseelnõu mitte enam edasi nihutada, teen ettepaneku, võtta see esimeseks päevakorra-punktiks.

Juhataja **M. Martna**: Mina mõtlen hääletada enne rkl. Ast'i täiendava ettepaneku ja pärast juhatusel liikme Tammann'i ettepaneku. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on rkl. Ast'i ettepanek vastu võetud. (M. Martinson, põl: Läheb lahti.) Panen hääletamisele juhatusel liikme Tammann'i ettepaneku ühes rkl. Ast'i parandusega. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. (Hüüded: Lõpetada!) Ma kuulen ettepanekut, lõpetada koosolek. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 15.30 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **M. Martna**.

Abisekretär **O. Liigand**.